

KARDINÁL FRANTIŠEK EHRLE

SCHOLASTIKA

A JEJÍ ÚKOLY V NAŠÍ
DOBĚ

Zásadní poznámky k její charakteristice

Autorisovaný překlad
P. ALOISE JEMELKY T. J.
podle 2. vydání

V PRAZE 1937

SCHOLASTIKA

A JEJÍ ÚKOLY V NAŠÍ

DOBĚ

Zásadní poznámky k její charakteristice

Autorisovaný překlad
P. ALOISE JEMELKY T. J.
podle 2. vydání.

V PRAZE 1937

NIHIL OBSTAT.

P. Josephus Vraštil S. J., censor

IMPRIMATUR

Pragae, die 23. Februarii 1937

Prael. Dr. Theophilus Opatrný,

Vicarius Generalis

N. E. 2699.

Tento spis kardinála Ehrle byl po prvé uveřejněn roku 1918.* Podnětem k němu byly církevní dekrety o studiu scholastiky, zvláště sv. Tomáše Akvinského, jejichž vnitřní oprávněnost chtěl spisovatel prokázati. Zároveň si však přál ukázati na veliké úkoly, jež očekávají tuto vědu a její představitele právě v naší době. Bylo nasnadě, že P. Ehrle, jenž se od několika desítiletí věnoval dějinám scholastiky, vybudoval charakteristiku a odůvodnění vnitřní ceny scholastiky se stanoviska historika, sledoval její vznik a vývoj až po naše dni. A v tom je asi zvláště svéráz a cena tohoto spisu. Že pak spisovatel chtěl podati k charakteristice a úkolům jen věci zásadní, proto načrtl ovšem dějiny tohoto vývoje jen potud, pokud to bylo nezbytné k charakteristice a k odůvodnění jeho názorů o vývoji scholastiky naší doby. A ani tyto úkoly neviděl a nevytyčil tak, jak by to učinil specialista toho či onoho odvětví jednotlivých disciplin. Šlo mu jen o obecný nástin, při čemž obšírněji pojednal o historických úkolech, jež mu byly blízké. Při těch vývodech si všímal především scholastické *filosofie*; neboť zde byly otázky o jejím oprávnění a úkolech nejpálčivější. Ale při těsném spojení scholastické filosofie s theologií pojednával, kde to bylo užitečné, i o scholastické *theologii*. Extremní a textem neodůvodněné výklady dekretů o studiu scholastiky, jež se tu a tam vyskytly,** nutně vyžadovaly, aby se k nim zaujalo stanovisko v zájmu plodného dalšího vývoje této vědy. Spiso-

* Fr. Ehrle S. I., Die Scholastik und ihre Aufgaben in unserer Zeit. Verlag Herder, Freiburg im Breisgau, 1918. Druhé rozmnožené vydání obstaral krátce před smrtí kardinála Ehrle P. Fr. Pelster S. I. Vyšlo týmž nákladem r. 1933. O časovosti spisku svědčí i italský překlad z r. 1936. (Pozn. překl.)

** U nás viz k tomu 3. a 4. stranu obálky 15. sešitu českého překladu Summy theologické sv. Tomáše Akv. (Pozn. překl.)

vatele potěšilo, že k mnohým z myšlenek jím uveřejněných bylo přihlíženo při pozdějším církevním zákonodárství.

Ještě slovo k tomuto novému vydání. Poněvadž kardinálu Ehrle bylo oslepnutím znemožněno, aby se o ně postaral sám, pověřil jím mne. Zvláště si při tom přál, aby spis vzniklý v krátké době dostal uhlazenější a snadnější formu. Rovněž se mělo dbáti dalšího badání o scholastice za posledních čtrnáct let a novějšího církevního práva. Těmto přáním jsem se snažil podle svých sil vyhověti. Při tom jsem se opravdově snažil zachovati co nejpečlivěji celkový ráz prvního vydání v pojetí, směru i důkazech. Mám za to, že toto druhé vydání neobsahuje nic, co by odporovalo pojetí spisovatelovu. V úpravě formy musil jsem býti poněkud volnější. Pro větší přehlednost, vedle některých změn v jednotlivostech, jsem rozdělil spis na kapitoly. Sledoval jsem při tom, pokud toho vyžaduje ráz knihy, pokroky posledního desetiletí, jež se projevují rozsáhlou literaturou. Zvláště však podotýkám, že mi při takovémto spise nešlo o úplnost uvedené literatury. Snažil jsem se vybrati to, co by mohlo prospěti širšímu čtenářskému kruhu, k němuž se práce obrací. Poslední kapitola o scholastice a jejím poměru k církevnímu zákonodárství, úplně zachovávajíc stanovisko prvního vydání, byla značně rozmnožena a přepracována. V dodatku jsem sestavil z papežských listů řadu textů o rázu a úkolech scholastiky jakož i o auktoritě sv. Tomáše. Byly připojeny také některé soukromé projevy zůstupců scholastiky ze 16. století, jež poskytují poučný pohled na tehdejší názory o úkolech scholastiky a na jejich postavení k sv. Tomáši.

Spisek se obrací především k studující akademické mládeži, theologům i netheologům, pokud mají zájem o filosofické myšlení minulosti a přítomnosti a přejí si nabýti hlubšího vhledu do podstaty

a úkolů scholastiky. Možná leckoho povzbudí i k samostatné práci v tomto oboru. Ale snad bude zajímati i ty, kteří už studia ukončili, ano snad jsou již činní jako učitelé filosofie nebo theologie, aby poznali názory o podstatě a úkolech scholastiky u muže, který stál po padesát let v první řadě badatelů o dějinách scholastiky.

Kéž se splní přání staříckého autora,* aby jeho spisek přispěl k poznání a ocenění scholastické vědy.

Vydavatel.

* Zemřel brzy po vytištění 2. vydání r. 1934.

DVA ZÁKLADNÍ RYSY SCHOLASTIKY

Až do doby před několika desetiletími budilo slovo „scholastika“ v širších kruzích méně příznivou představu. Scholastika sloužila k označení důvtipečné, ztrnulé, nesvobodné a nekritické pavědy. V novější době se názory a hodnocení scholastického vědění a scholastické metody značně změnily. Zásluha o tento rozvoj vědeckého poznání přísluší mnohým učencům katolickým i nekatolickým, kteří se proti tehdejšímu proudu věnovali výzkumu scholastiky a dopomohli jí k náležitému oprávnění. Ukazovalo se stále jasněji, že scholastika představuje směr lidského vědění a filosofického vývoje, jenž obstojí se ctí vedle kteréhokoliv jiného směru, ano jako věda je pro nepodjatého myslitele v určitém smyslu vrcholem křesťanské filosofie a theologie.

Chceme-li odpovědět na otázku o podstatě scholastiky, je nám uvážiti, že jde o zcela určitý dějinný útvar, jehož pojem dlužno vymeziti na základě dějinného vývoje. Omezíme-li se na věci nejpodstatnější, pak shledáme jako základní rys tohoto dějinného útvaru kladný poměr k dvojímu nejdůležitějšímu zdroji poznání, ke křesťanskému zjevení a aristotelovské filosofii. Zjevení je pro scholastickou teologii předním pramenem a předmětem, pro filosofii vnější normou, kdežto aristotelovská filosofie je nejvýbornější pramen scholastické filosofie a pro scholastickou teologii je vynikající pomůckou k poznání vnitřní souvislosti zjevených pravd. Tyto dva momenty ukazují, že scholastika i v naší době má plnou oprávněnost.

V následujících vývodech stojí v popředí scholastická *filosofie*, protože právě jí se upírá oprávnění. Avšak scholastické *theologie* nelze při těsném

spojení obou oborů vyloučiti, zrovna jako se pokyny Pia X. a XI. vztahují k oběma. Proto bude při vývodech v každém jednotlivém případě dlužno dbáti toho, o kterou z obou věd se v první řadě jedná.

Jako Bůh vykázal zvířeně dráhy pudem, podobně musí, ovšem způsobem nepoměrně vyšším, udati směr i pokolení lidskému. To se děje bohupodobnou silou rozumu. Rozum však nechová se vzhledem k poznatkům jemu možným stejnoměrně. Kdežto jedněch dosahuje jen po větším a delším napětí sil, zdá se, že jsou mu jiné do jisté míry vrozeny. Jeť právě tím rozum světlem a vůdcem našeho života, že pravdy v oboru fyzickém, metafyzickém a etickém nejpotřebnější a nejzákladnější chápe takřka samy sebou s velkou snadností a dovede se jejich poznání jen s násilím ubrániti. I když tyto pravdy, do jisté míry přirozeně nutné, jako jsou na př. objektivita našeho smyslového vnímání, zásady příčinnosti a rozporu, mravní směrnice a pokyny, jež vystupují jako první hnutí svědomí, jsou spíše přímé vjemy mimovolné, přece se musily postupem času ve vyšších vrstvách obyvatelstva, zvláště v dobách vyvinuté kultury, při přirozeném našem sklonu po vědění a zdokonalování, propracovati k reflexnímu vědeckému poznání. Není si tedy možná mysliti zlatých věků vzdělanosti, jako je perikleovské Řecko, bez přiměřeně značných pokroků v oboru badání filosofického. I když na tomto poli leckdy vypučelo jedovaté býlí a plané bodláčí, přece se dovedla síla pravdivého jádra vždy uplatniti a přese všechny zisky a ztráty zůstal pohyb celého vývoje vzestupný. Tento přirozený pokrok záležel v moudrém převzetí toho, čeho se dřívější doby dopracovaly, a v organickém množení a dalším šíření poznatků tak získaných. Byl-li někdy tento pochod zdravého vývoje opuštěn, tu brzy opadávaly suché větve mrtvě na zem.

Co vykonala myslitelská činnost starověku, na-

chází se nahromaděno, očištěno a v metodické a klasické formě uspořádáno u Aristotela, jenž v oné době byl opravdu „mistrem vědoucích“.¹ Bylo to nejvyšší poznání, jehož až dotud dosáhla čistě přirozená síla rozumu, jako řecké umění kdysi bylo vrcholem v oboru přirozeného krásna. Řecká filosofie a řecké umění měly míti pro další vývoj lidstva trvalou cenu.

Když bylo této výše dosaženo a tato práce vykonána, bylo by proti rozumu spěti dále, a nevycházeti od dosažených výsledků; dále se lopotiti, a nezužítkovati práce už vykonané. Kdyby to, co bylo vykonáno s takovým napětím sil tolika kulturních epoch znenáhla vzestupujících, kdyby souhrn vši moudrosti starověku v základních a podstatných bodech nebyl pravdivý, musili bychom zoufati nad poznávací silou lidského ducha a vzdáti se takové sysifovské práce. Každá filosofická škola, která se proti moudrosti aristotelovské postavila s úmysly a názory, chtějícími všechno až do základů zbořiti, nese na čele znamení bludu a popírá svým jednáním schopnost lidského rozumu, jehož jménem útok podniká. Je tedy tato moudrost podstatnou základnou dalšího pokroku, pokud jde o síly přirozené.

Ale tyto síly a celá lidská přirozenost byly v plnosti času povýšeny do řádu podstatně vyššího. Nadpřirozeným zjevením se lidskému duchu vedle přirozeného zdroje otevřel druhý zdroj poznání, nepoměrně čistší a bohatší. Když milosrdenství Boží v práci mnoha tisíc let připravovalo cesty vykoupění a povznesení lidstva, naplnilo svět nové světlo. Kázáním Spasitelovým a učitelským úřadem církve, jenž má poselství spásy nésti až k hranicím světa a do konce času, přistoupilo k pokladu filosofického vědění, jež si získal přirozený rozum, ještě křesťanské zjevení se svým bohatstvím přirozených a nadpřirozených poznatků. Toto zjevení znamená obo-

¹ Dante, Divina commedia, Inferno, canto 4, v. 131.

hacení nejen světa nadpřirozeného, našemu duchu v sobě nepřístupného, ale i zdokonalení pravd přirozených, našemu rozumu do jisté míry přístupných. Co lidský rozum vlastní silou v pološeru tápaje spíše tuší než poznává, to stálo najednou v slunečné záři před jeho duševním zrakem: existence boží, stvoření světa, nesmrtelnost duše atd. Jakmile mu byly zjeveny pravdy samy, tu našel snadno lidský rozum dlouho hledaný, ale jen s námahou vyslíděný čistě filosofický pochod důkazů pro tyto základní věty.

II.

PRONIKÁNÍ OBOU ZÁKLADNÍCH RYSŮ V RŮZNÝCH PERIODÁCH

1. Rozkvět scholastiky, sv. Tomáš Akvinský.

Každá zdravá a rozumná filosofie musí podle toho, co bylo řečeno, býti v jistém smyslu aristotelovskou a křesťanskou a tedy scholastickou; aristotelovskou co do východiska a metody,² křesťanskou ne sice v tom smyslu, jako by přejímala své vlastní pravdy a důkazné metody z pokladu zjevení a z víry — svým předmětem a poznávacím principem je vnitřně na zjevení nezávislá,³ nýbrž v tom smyslu, že nezavírá oči před hojným světlem, jež

² Nelze ovšem popírat, že v aristotelismu části přírodovědecké, spočívající na indukci, nemají nárok na věčnou cenu pravd spekulativních, poněvadž obor přírodní vědy, jsa závislý na dobovém experimentálním badání, je mnohem více podroben změnám pokračujícího zdokonalování. Toho se, bohužel, málo dbalo, a následkem toho zůstala auktorita Stagiritova, jež mu právem přísluší v oboru logiky a metafysické spekulaci, šmahem přiznána i na poli věd přírodních. Tím se stala jeho auktorita v tomto oboru, zvláště v 17. a 18. století, když induktivní badání značně pozměnilo základ aristotelovských vět a překonalo jeho výkony, částečně škodlivou brzdou.

³ O definici theologie, zvláště scholastické, a její metodě srovnej výborné vývody Martina Grabmanna, *Die Geschichte der scholastischen Methode I.*, Freiburg 1909, 28—37. Opravdu klasickou charakteristiku scholastické filosofie podal Kliment Baeumker: *Die christliche Philosophie des Mittelalters* ve sbírce „Kultur der Gegenwart“, *Allgemeine Geschichte der Philosophie*², Lipsko, 1923, 339—369. Na kontroverzi vedenou mezi Wulfem a jinými o oprávnění přesné definice scholastické filosofie podle jejího obsahu budíž jen odkázáno, poněvadž zde o ni tolik nejde. Sr. zvláště M. de Wulf, *Y eut-il une philosophie scholastique au Moyen-Age: Rev. Néo-Scol.* XXIX, (1927) 5—27. K pojmu scholastické theologie viz B. Geyer: *Der Begriff der scholast. Theologie* ve: *Festschr. für A. Dyroff: Synthesen in der Philosophie der Gegenwart* (1926), 112—125.

zjevení křesťanské rozlévá do světa přírody a mravního řádu a zjevení samo považuje za normu pravdy, s níž věty filosofického poznání nesmějí býti v rozporu.⁴

Tento křesťanský ráz scholastické filosofie je pro pravdu v ní obsaženou a pro její vnitřní hodnotu zvláště důležitý. Jím zůstává v některých základních otázkách uchráněna bludných cest, stává se v oboru přirozena vychovatelkou ke Kristu. A můžeme míti s jistotou za to, že pro tento křesťanský ráz nad ní bdí podle božského plánu spásy zvláštní prozřetelnost.

Tomu učí také pohled na dějiny scholastiky. Když byl smeten po prvých stoletích křesťanské doby v bouři stěhování národů starý svět, jenž se stal pro plány boží neplodným a byl nahrazen mladou a svěží nositelkou božských záměrů, počalo nové křesťanské pokolení, jakmile se dostatečně obohatilo troskami z vraku staré kultury, shromažďovati a třídit filosofickou a theologickou moudrost, získanou od sv. Otců prvých století v boji proti bludařům. Když pak byla tato práce podle vzoru sv. Jana Damascenského a sv. Anselma od *skladatelů Summ a Sentencí* a vykladačů Písma v podstatě vykonána, byla urovnána a uvolněna cesta další. Že právě v této době, namnoze oklikou přes Syrii a východní a španělský mohamedanismus, především aristotelovská filosofie dospěla k vysokým školám, vznikajícím na křesťanském západě, je beze vší pochyby nepopiratelný důkaz Prozřetelnosti, jež bděla nad křesťanskou vědou. Tak se křesťanským učitelům dostalo nejvyšších a nejlepších výsledků, jichž se dopracovala mysl-

⁴ Sr. o tom Vatikánský koncil, 3. sedění, 4. hlavu: Je zvláštní zásluhou sv. Tomáše, že svým geniálním zrakem provedl s logickou důsledností tuto vnitřní nezávislost scholastické filosofie v metodách poznávacích a důkazových i její naprosté odlišení od theologie. Zvláště je cenný k tomuto účelu jeho boj proti augustinému pojetí patření v božích ideách.

vá síla pohanského starověku, jakožto východiska pro práci, jež připadala zase jim.⁵

Šlo především o to, aby se pomocí nedostižné metody a systematiky Stagiritovy jádro učení z jeho spisů přetvořilo v ucelenou soustavu křesťanské filosofie se stálým zřením k normám zjeveným.⁶ Dalším úkolem té doby bylo zjevené poznání spekulativně pojmuti, soustavně seřaditi, semknouti a spojití v křesťanskou theologii. Zvláštní řízení také bylo, že právě v pravý okamžik vzešel církvi onen velikán ducha, jakého zřídka spatří i staletí. Dal-li Bůh své církvi v boji proti bludařům prvých století sv. Augustina, jehož světlo září až dodnes, pak poslal ke kolébce scholastiky sv. *Tomáše Akvinského*. Ba ještě více! Poněvadž tento úkol jemu svěřený převyšoval síly jediného člověka, rozdělila jej Prozřetelnost na několik mužů tím, že dala sv. Tomáši za učitele sv. Alberta Velikého. Ten vedle několika jiných nejprve shromáždil podle vzoru Summistů a vykladačů *Sentencí* veškeré filosofické a theologické vědění, jež se až do té doby rozšířilo na západě, a upravil pak nové aristotelovské poklady podle vzoru parafrase Avicennovy,

⁵ Kdežto Aristoteles stojí tu jako výtečník v metodě školské, v pravém smyslu „scholastické“, dostalo se jádru jeho učení, více noetickému a psychologickému, jakož i jeho přirozené theologii značného doplnění některými duchaplnými názory Platonovými a novoplatoniků. Ale i tyto myšlenky, pronášené ve formě nikoli školské, nýbrž více básnické a prorocké, potřebovaly pojetí provedeného v duchu aristotelovském, aby se jich mohlo vhodně použítí. Srovnej o tom akademickou řeč Kl. Baeumkera, jež je stejně jasná jako formou dokonalá: „Der Platonismus u. Mittelalter“, Mnichov, 1916.

⁶ V tomto smyslu můžeme bez rozpaků mluvit o křesťanské filosofii. O nějakém nebezpečí fideismu nemůže býti ani řeči. Jméno jen všem zřetelně připomíná skutečnost, že Bůh stvořil i nadpřirozený řád a že při vší vnitřní samostatnosti v nynějším plánu spásy řád přirozený směřuje k řádu vyššímu. Jestliže přesto nikdy nemluvíme o křesťanské fysice, chemii, nýbrž jen o křesťanské filosofii, děje se tak proto, abychom označili zvláště těsný vztah filosofie k zjevení.

takže sv. Tomáš, jsa zbaven práce sběratelské, měl materiál ve vhodné formě před sebou a mohl veškerých sil svého pronikavého, jasného a metodického ducha užítí k jeho zpracování.

Tomáš nestál na tomto kolbišti sám. Vedle něho ještě i jiní zdatní učitelé věnovali své síly těžce práci. K charakteristice jeho výkonů nad jiné vynikajících budiž poukázáno jen na tři body.

U sv. Tomáše vzbuzuje údiv především jeho *nedolná síla přesvědčení*. Mínil-li o něčem, že to správně poznal, pak to také zcela klidně a umírněně vyslovil i proti celému světu mužů jinak myslících. Žádná lidská auktorita, ani Aristotelova nebo Augustinova, mu v tom nebránila. To ukázal vynikající měrou jako přední bojovník aristotelismu proti augustinismu, jenž za jeho doby panoval ve všech školách, ba i v jeho řádě.⁷ Šlo o řadu vět do filosofického učení hluboko zasahujících, jež sv. Augustin vykládal ve smyslu novoplatonské školy, která za jeho doby převládala. A pod tíhou auktority velikého církevního učitele domnívali se učitelé rodící se scholastiky, že se k těmto výkladům dlužno připojití. Proti názorům pohanského Stagiryty, hájeným sv. Tomášem, stála jaksi křesťanská tradice, krytá auktoritou sv. Augustina. Což divu tedy, že na pařížských školských turnajích (kolem roku 1270) byla vrhána proti jeho štítu mohutná kopí s takovou silou, že i John Pecham, stálý protivník Tomášův, pozdější arcibiskup canterburský, se domníval, že jej musí chrániti.⁸ A přece to byla

⁷ O tomto boji mezi augustinismem a aristotelismem máme dnes rozsáhlou literaturu, kterou nalezneme uvedenu u Überwega-Geyera: *Die patristische und scholastische Philosophie*. Podnět k projednání této kontroverze dal Fr. Ehrle pojednáním: *Der Augustinismus und Aristotelismus in der Scholastik gegen Ende des 13. Jahrhunderts* v časopise *Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters* V. 1889, 603—635.

⁸ Fr. Ehrle: *John Pecham Über den Kampf des Augustinismus in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts*, v *Zeitschrift für*

jen fronta pravá, jež stála v boji proti němu. K ní se družila levá fronta artistů, vedená Sigerem z Brabantu, která přinesla jiné rozdíly v učení.⁹ Tomáš stál pevně na svém. Mohly jej překonati jen vítězné důvody vnitřní nebo nepochybná auktorita. Právě této síle sv. Učitele především scholastická filosofie hlavně děkuje za svou aristotelovskou orientaci; bez ní by si Tomáš v bouři palčivých školských kontroversí nebyl uchoval klid, aby napsal v tiché klášterní cele své mohutné svazky.

Blízce příbuzný s tímto jeho prvním duchovním rysem je i druhý: *jedinečná jasnost* jeho slova psaného a mluveného. Jasná slova předpokládají jasné myšlenky. Čisté prameny vyvěrají nikoliv z bahnišť, nýbrž ze zrcadlově jasných stěn ledovcových bran. Jasnost a břitkost myšlenek jsou plody vynikající myslivé síly. Tyto vlastnosti mohou ovšem býti zakaleny mravními nedostatky, a toto zkalení je nevyhnutelné, jestliže snaha po pronášení vlastních myšlenek neslouží výlučně pravdě. Ale pohled do Summy Akvinatovy ukazuje, že Tomáš nechtěl ani lomozně přehlasovávat, ani retoricky přemlouvati, nýbrž jen svými důvody přesvědčovati. Popřává slova odpůrci a jeho důvodům, nemluví pro sebe ani pro jiné účely, nýbrž pro poznanou pravdu. Jen ona jediná má vítěziti a dojíti platnosti. Jeho učení vyvěrá z nitra prostého vášní, nevyvolává vášní, povzbuzuje jen ke klidné a přemítavé

katholische Theologie XIII (1889) 184 n. a *Registrum epistolarum Io. Pecham*, ed. Ch. T. Martin (Rolls Series) III, Londýn 1885, 899.

⁹ Základní knihu o Sigerovi z Brabantu napsal P. Mandonnet, *Siger de Brabant et l'Averroisme: Les Philosophes belges* vol. 6, 7, Lovaň 1908—1911. K nim se řadí nové studie o Sigerovi od F. van Steenberghen a F. Stegmüllera. Nejdůležitější rukopisný objev, týkající se Sigeru, učinil Martin Grabmann v jednom mnichovském rukopisu. Podrobnému prozkoumání fakulty artistů, jež nadmíru šťastně zahájil Kliment Baeumker, je věnováno několik důležitých spisů Grabmannových, jež byly uveřejněny hlavně v *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie*.

úvaze, k náladě myslí ku poznání pravdy nejpříznivější. Tato průhledná jasnost je také základem jedinečných didaktických předností Tomášových. Písemné výklady mohou být psány buď jako příručky pro první uvedení do vědy, nebo chtějí sloužit k šíření vědeckého badání, jsou psány formou odbornou. Spisy Tomášovy mají vzácnou přednost, že stejnou měrou dosahují obojího cíle. Pro filosofické vyškolení a procvičení je vedle obsažených vět Stagiritových, jako ocelovým dlátem tesaných, sotva co tak vhodné jako články Summy theologické. Učí přesně vymezovat slova a pojmy, budí cit pro důkaznost jednotlivých pravd, vzrušují potřebu důsledné výstavby vědění. Jejich didaktická cena záleží nejen v prosté jejich řeči, ale neméně v jejich stavbě s naprosto stejně znějícími formulami, v didaktickém zájmu velmi důležitými. Řčení „quaeritur utrum“ přesně formuluje otázku; „videtur quod sic“ nebo „videtur quod non“ podněcuje k myšlení. Formule „sed contra“ uklidňuje a ukazuje cestu k řešení, formule pak „respondeo dicendum quod“ slavnostně toto řešení zahajuje. Formule „ad primum“ a formule další svědomitě a s pečlivou úplností odpovídají na protidůvody obsažené pod formulí „videtur quod sic“. Tato technika, vymyšlená v zájmu prvního filosofického školení, přichází vhod i badateli, pracujícímu odborně o řešení vědeckých problémů. Na každém větném členu v Summě vidí při uvedené technice na první pohled, v jakém smyslu byl psán.¹⁰ Přes to však úprava Summy směřuje v první řadě ke školské praxi.

Třetí přednost spisů Tomášových je v tom, že

¹⁰ Tím se nepopírá, že i metoda thesís, od 14. věku ve školách obvyklá, v níž za sebou následují výklad základního bodu otázky (status quaestionis), důkazy, řešení potíží a důsledky (corollaria), má také určité přednosti. Ale moderní schema je upraveno spíše pro školskou potřebu, kdežto starší pro vědeckou práci.

pečlivě shrnují dotavadní výsledky práce, a zejména při spisech theologických v *stejně* pozornosti, s níž *odvozuje* Tomáš látku danou tradicí a pak ji důkladně *spekulativně zpracovává*. Přes svou duševní převahu — nebo spíše ještě právě pro ni — nedá si ujít nic z filosofických materiálů tehdy přístupných. Užívá svědomitě řecké, arabské a židovské filosofie, pokud byla v latinských překladech přístupná, a postupuje při výkladu Aristotelových spisů od Avicenny vše parafrázujícího ke komentářům Averroesovým, hlouběji do textů vnikajícím. Protože Tomáš namnoze pocítoval četné kazy a chyby překladů z Aristotela a byl jimi zdržován, použil setkání na dvoře papežském se svým řádovým bratrem Vilémem z Moerbeke, znalcem řečtiny, k tomu, aby jej přiměl k jejich revisi. Nešla mu ani tehdy kolující traktátová literatura, jako „Liber de causis“, spisy Pseudoaristotelovy, práce Dominika Gundisalvia a jiné, jež jsou nám nyní přístupné v tak záslužné sbírce Baeumkerově. Zkrátka jeho shrnutí a užití literatury stálo dokonale na výši jeho doby.

K samostatnému hlubšímu vniknutí do biblických originálních textů chyběla Tomášovi potřebná znalost řeči. Tím pilněji využil za to pomůcek skýtaných patristikou. Jeho exegetické výkony nesmějí se oceňovat podle theologické Summy, v níž používá biblických textů jen tou měrou, kterou se hodí k spekulativnímu shrnování, nýbrž podle jeho biblických komentářů. U sv. Otců čerpá na všech místech, pokud jen možno, z prvního pramene. V tomto směru je pro jeho sběratelskou píli významné vyznání důvěrnému příteli, že by rád dal celou nádheru města Paříže za komentář sv. Jana Zlatoústého k Matoušovu evangeliu.

Literatura Summistů a vykladačů Sentencí, vzniklá od poloviny 12. století, byla světcům příliš blízká, takže nemůžeme obyčejně očekávat výslovné uvá-

dění jejich zástupců. Podle zvyků té doby bývají jejich jména skryta v bezbarvém „quidam“ nebo „alii“, ale znalost pramenů spisů Tomášových právě pro tuto dobu je teprve v počátcích.

Konečně u Tomáše a jiných učitelů jeho doby, zvláště také u některých stoupenců augustinismu, jako Bonaventury, Richarda Rufa, Matouše ab Aquasparta, Rogera Marstona, příjemně působí pečlivé odvažování rozsahu a pozornosti, rozdělování v theologických spisech mezi pozitivní tradici materiálu a spekulativním jeho zpracováním. To zasluhuje dvojnásobného uznání při tehdejších potížích sbírání materiálu a při tehdejším stavu bádání v obo-ru exegetiky a církevních dějin. Obě funkce jsou k zdárnému vývoji theologie stejně podstatné. Jednostranné kladení důrazu na druhou funkci je asi podstatnou příčinou poklesu scholastické theologie.

Ale ať si podle toho, co bylo řečeno, sebe více vážíme obou providenciálních a zcela mimořádných postav Augustinovy a Tomášovy, musíme se vystříhati jejich *přeceňování*, jež by mohlo škoditi jejich blahodárnému vlivu, Prozřetelností zamýšlenému. Bůh mohl v přítomném řádu spásy své církvi poslati učitele, jejichž spisy by byly bez bludu; ale jak nás učí dějiny, neučinil to. Ani Augustin, ani Bonaventura, ani Tomáš, ani kterýkoliv jiný velký učitel nezůstal bez omylu. Neomylnost je předností pouze Kristovy církve a její hlavy, a i u nich je omezena jen na určitá rozhodnutí, k udržení čistoty zjevení podstatná. Nemámeť moudrost od velikých učitelů zděděnou jen do sebe bez námahy přijímati, nýbrž ji vážným a samostatným zkoumáním a prací do jisté míry znova získávati. Pouhé převzetí nauky pomocí paměti, bez zkoumání, bez samostatného přetvoření a dalšího zpracování, vedlo by k zakrnění vědeckého života. Tomu zabránila Prozřetelnost tím, že učinila jedním z vládnoucích svých zákonů „Nihil perfectum sub sole“. Jakési zneuznání tohoto

zákona a následkem toho nekritické převzetí a šíření augustinismu uškodilo školám 13. století. Podobně přídržení se učení sv. Tomáše o počtetí Mariině bylo příčinou, že se řád dominikánský po celá století vzpíral proti vítězně pronikajícímu učení Scotovu, takže byl, jak ukazuje dokument řádového archivu, Deniflem po prvé uveřejněný,¹¹ skoro třicet let ke škodě své a celé university vyloučen ze všeho vyučování na pařížské universitě.¹² V pozdější době mělo zvláště v přírodovědeckých otázkách přílišné lpění na aristotelovských a thomistických axiomatech část viny na tom, že přestal na dlouhou dobu nutný kontakt mezi vědou scholastickou a moderní. Theologická a filosofická spekulace nesmí se státi pozitivní vědou tradiční. Velcí učitelé mají nám býti světlem a oporou, ale nesmí vylučovati samostatné bádání a musí nechatí volnou dráhu oprávněnému pokroku.

2. Změny a částečný úpadek v době pozdní scholastiky.

Bohužel netrvala zlatá doba rozkvětu scholastiky příliš dlouho. Už v prvních desetiletích 14. století se objevily nedostatky, které sice nezviklaly obou podstatných prvků scholastiky, jejího rázu aristotelovského a křesťanského, ale přece zvolna podvázaly její působivost a výkonnost.

V usneseních generálních kapitul řádu dominikánského, který máje na očích kázání jako svůj hlavní účel, bděl nad školskou prací, množí se od počátku 14. století výstrahy před otázkami důvtipnými, módními, nesmyslnými a planými.^{12a} Te-

¹¹ Denifle-Chatelain, Chartularium Universit. Paris. III, Paříž 1894, 500 n. 1562. Reichert, Acta Capitularum Generalium O. P. (v: Monumenta Ordinis Praed. historica IV) II, Řím 1899.

¹² Od r. 1387 až do r. 1403, viz Denifle-Chatelain na uv. m. 486—533, n. 1557—1583.

^{12a} Reichert na uv. m. II, 280, 297.

hdy právě začínal shon po věcech nových a neslýchaných. Tento sklon vedl ke změně terminologie, jež byla do jisté míry neodůvodněná. Stejně varují generální kapituly před přílišným rozšiřováním filosofické spekulace na ujmu solidních theologických studií.

Zkáza se dostavovala jen znenáhla a přes její vnikání bylo vykonáno ještě mnoho užitečné práce. Především byla nová aristotelovská axiomata sv. Tomáše podrobena pravé zkoušce ohněm. Základní myšlenky thomistické filosofie, jako jednotnost lidské duše, základní věty noetiky, z velké části také umírněný realismus v nauce o universalích, přesný pojem generace, pronikaly znenáhla v tomto boji a našly i ve školách jinak orientovaných, jako u františkánů a světského kleru, vždy víc a více ohlasu, pokud všechno neohrozil ochamismus nově se vynořující. Proti tomu jiné charakteristické zásady světcovy, zvláště o jedinství podstatné formy u člověka, o hmotě jako principu individualisace, dále učení o reálném rozdílu mezi podstatou a jsoucností, je-li tento názor vůbec mínění sv. Tomáše, a ne spíše Jiljího z Říma a pozdějších thomistů, konečně teorie o činném intelektu, jenž je od pasivního (možného) reálně rozdílný, a jiná mínění s nimi souvisící nemohla proniknouti vzhledem k velkému odporu, jenž hned od počátku proti nim vznikl. Zůstala v celku omezena na školy, jež byly povinny přidržívat se sv. Tomáše.

Vytvoření jednotných *řádových škol* v 14. a 15. století málo pokračovalo.¹³ Jen řád dominikánský považoval za svou čestnou povinnost povznésti Tomáše usnesením generálních kapitul za svého řádového učitele. Ale tato usnesení nedovedla zabrániti, že Jakub z Met, Durandus, Holkot, Armandus de Bellovisu, Claxton se nemálo odchýlili od jeho učení. Ještě méně viditelného úspěchu mělo usnesení

¹³ Sr. Stimmen aus Maria-Laach XVIII, 1880, 292 nn.

generální kapituly augustiniánů poustevníků z roku 1287, jež ustanovilo za svého řádového učitele žáka sv. Tomáše, Jiljího z Říma, ještě za jeho života, ba dokonce i vzhledem k tomu, co by ještě budoucně učil a napsal.¹⁴ Jakub Capocci z Viterba, Gerard ze Sieny a Tomáš ze Strašburka jeví se ve svých částečně nevydaných spisech v celku věrnými stoupeni Jiljího; ale z pozdějších poustevníků, jak těch, jejichž spisy máme tištěny, jako Řehoře z Rimini, tak oněch četnějších, jejichž spisy se zachovaly jen rukopisně, bylo vládnoucím směrem nemálo odvráceno od svých řádových učitelů. Ve statutech františkánského řádu nenalzáme ve 14. a 15. století ještě žádných ustanovení, směřujících k utvoření řádové školy. Přes to však získával duch solidarity, v něm se od sebe uplatňující, mnoho oddaných stoupenců jejich nejvýznačnějšímu učiteli Scotovi. Tento nedostatek přísnějšího semknutí přirozeně způsobil, že duch času toho století nabyt snadnějšího přístupu do všech řádů a škol a se v nich tak pevně usadil, že pod jménem *nominalismu*¹⁵ dal scholastické školské praxi 14. a 15. věku zvláštní ráz.

Chceme-li blíže určití svéráz nominalismu, pokud to připouští dosavadní badání, pak můžeme jeho

¹⁴ Denifle-Chatelain, Chartularium II, 12 n. 542, 42, n. 567.

¹⁵ O ceně a správnosti tohoto označení rozvinula se podnětná rozprava mezi De Wulfem (Geschichte der mittelalterlichen Philosophie, přeložená R. Eislerem, Tubinky 1913, 369 nn., 378 nn.) a M. Baumgartnerem (Überweg-Baumgartner, Grundriß der Geschichte der Philosophie II¹⁰, Berlín 1915, 597—606). Wulf by s Prantlem (Geschichte der Logik im Abendland III., Lipsko 1867 IV., tamtéž 1870, zvl. str. 344) onen naukový směr rád označil jako terminismus. Oboje pojmenování je nepochybně již ve 14. a 15. stol. potud historicky doloženo, že již tehdy se mluvilo o nominalistech a terministech, ale též o ochamistech. Podle všeho však převládalo jméno nominalisté. Obojí prvé pojmenování má nevýhodu, že poukazuje jen na jediný, omezený, třebaže důležitý úsek nauky a na názory touto školou v tomto oboru zastávané, naproti tomu však ani zdaleka neoznačuje hlavní jejich směr: jednak částečně přílišné a nezdravé novotaření, jednak velmi povážlivé zvláštní názory té školy v jiných oborech. Ze jméno převzaté

nejhlubší jádro označiti jako nezkrocenou touhu po novotách, spojenou se silným sklonem k čistě skeptické a rozkladné kritice. Ve filosofii místo mírného realismu v nauce o universalích, vybudovaného zejména od Tomáše a Jindřicha z Gentu, jehožto upřílišnění vyvolalo u Scota reakci, nastupuje konceptualismus, jenž upírá universalím jakoukoliv existenci ve věcech. Subtilní a skeptická kritika všech důkazů, jež užívá k svému účelu zvláště ráda Aristotelova zákona oekonomie a jež všude žádá přímo matematickou evidenci, otrásá celou budovou aristotelickothomistické přírodní filosofie, psychologie a nauky o Bohu. Věty, jako o jednotě mezi tělem a duší, o nesmrtnosti a jednoduchosti duše, platí pro přirozený rozum za nedokazatelné. Ba ani důkazy Boha nejsou prý průkazné. To plodí duševní směr, jenž je příbuzný fideismu. V oboru ethickém uplatňuje se voluntarismus, jemuž dobro a zlo závisí jen na vůli boží. V theologii bují často spekulace čistě logicko-terministická. Raději zkoumá, co asi mohl Bůh podle své absolutní moci učiniti, nežli aby vyložila vnitřní souvislost spásonosných událostí se zjevenými pravdami. Theologie se stala hřištěm logiky. Při tom je základní funkce theologie, vyvození a průkaz učení víry z jeho pramenů, Písma sv. a ústního podání, většinou vyřazena. Pro celý směr je příznačná skutečnost, že ve většině tehdejších komentářů k Sentencím výklad první knihy,

z logického úseku bylo rozšířeno na celý směr a celou školu, vysvětluje se odtud, že v logice, již se začínalo universitní vyučování, musilo nastati třídění duchů a škol, jež se pak přirozeně táhlo celým filosofickým a theologickým vyučováním. Přesto je asi nejlépe podržeti vžitě už jméno nominalismu. Jen si musíme zůstatí vědomi, že označuje více než jen rozdíl ve výkladu universalí. Sr. vývody o jménu a podstatě nominalismu u Fr. Ehrle: *Der Sentenzenkommentar Peters von Candia*, Münster 1925, 106 až 112; dále Überweg-Geyer: *Die Patristische u. Scholastische Philosophie*, Berlín 1928, 574—582. Cenné zprávy o nominalismu podává C. Michalski v různých zprávách (*sprawozdania*) polské akademie věd.

v němž se nejlépe naskytovala příležitost k didaktickým a metafysickým subtilitám, nabývá takového rozsahu, že vzhledem k němu ostatní knihy nepoměrně ustupují do pozadí.

Nominalismus, k němuž přes mnohé příkré protivity ukazoval už kritickoskeptický a didaktický rys u Scota, byl připravován zvláště Petrem Aureolim a několika anglickými učiteli, jako Jindřichem z Harday a Vilémem z Alnwicku. Plného zpracování dostalo se mu však teprve Vilémem z Ochamu, jehož destruktivní tendence se projevovala též v oboru státovědy.

Že nominalistický směr měl na sobě cosi z ducha času, ukazuje vedle jeho velikého rozšíření na universitách všech zemí i houževnatost, s níž se od první polovice 14. století až do 16. věku přese všechny reformní pokusy znova a znova uplatňoval.¹⁶

Již roku 1339 vydává pařížská artistická fakulta první statut proti učení Ochamovu, jež se rozšiřovalo tajnými schůzkami. Brzy zakročila i theologická fakulta, odsoudivši nauky jednotlivých ochamistů.¹⁷ Ale toto zakročení zasáhlo jen plody, nikoli však kořeny stromu, nikoliv to, co bylo v nominalistických naukách nesprávné.¹⁸

S druhé strany však nesmíme nijak přehlížeti, že novotaření a kritika, podniknutá nominalismem, vynesly na světlo denní leccos cenného. Bystrozraku

¹⁶ K dějinám rozšíření a převahy nominalismu, jenž vedle Paříže se zmocnil i většiny německých universit, srov. Fr. Ehrle: *Sentenzenkommentar* 112—249.

¹⁷ Odsouzení jsou otištěna v posledních třech svazcích *Chartularia Universitatis Parisiensis* od Denifle-Chatelaina.

¹⁸ Když byl královským dekretem z r. 1474 se svolením papežovým na radu vynikajících učitelů všech fakult nominalismus zakázán, byly r. 1481 nominalistické knihy, právě sekvestrované novým královským výnosem, už zase dovoleny, což „*Natio Germanica*“ oslavovala jako velký triumf. Bulaeus, *Hist. Universitatis Parisiensis* V, Paříž 1670, 706—740. Dekret a jeho odvolání viz v novém vydání, pořizném na základě rukopisů, u Fr. Ehrle, *Sentenzenkommentar* 305—321.

vedoucím nominalistům jistě nechybělo. Podnikli odvážný a úporný útok na všechny jednotlivé věty staré školy a podrobili tradiční důkazy bod za bodem nejprísnější kritice. Vyslídili a nemilosrdně odhalili leckteré jejich slabiny. Oprávněné pochybnosti, jež se při tom zkoumání vynořily, vybízely k novému přezkoušení. Kritika vedla k novým otázkám a problémům. Především byly silným zdůrazňováním prvku individuálního před universálním jakož i pěstováním matematiky a experimentu položeny základy, na nichž mohly moderní přírodní vědy zbudovati svou velikolepou budovu.¹⁹ Ale nehledě k těmto trvalým hodnotám, jejichž skutečnost nikdo nemůže popřít, měly i přílišná horlivost a zřejmé přehmaty a omyly, podobně jako bludy za doby sv. Otců, určitý osvěžující a podněcující vliv na badatelskou práci. V tom smyslu dovedli učitelé následující periody nominalismus oceniti a zužitkovati. Jeho připravovatelé a vedoucí učitelé jako Aureoli, Ocham, Řehoř z Rimini a nejvýznačnější zástupci pařížské artistické fakulty byli v 16. století studováni a pečlivě zkoumáni. Mnoho bylo vyvráceno, leccos i proti učitelům z doby rozkvětu scholastiky uznáno a zužitkováno.

3. Opětný rozkvět scholastiky v 16. a 17. století a pozdější úpadek.

Tato perioda úpadku a vnitřního rozkladu scholastiky se skončila teprve počátkem 16. století. Jím začíná třetí období: *scholastika novější*. Její počátek spadá časově s vystoupením Lutherovým a ka-

¹⁹ Vší pozornosti v té příčině zasluhují práce P. Duhema *Les Précurseurs Parisiens de Galilée (Études sur Léonard de Vinci, 3me Série, Paris 1913)*. Ukazuje tam, že většina oněch ideí, jež způsobily převrat a vedly k úspěchům Koperníkovým, Galileovým a Keplernovým, se objevuje předtím u nominalistů, u Viléma z Ochamu, Jana Buridana, Waltera Burleye, Mikuláše Oresma, Alberta ze Saska a Petra z Ailly.

tolické reformy, jejíž význačnou fází tvoří. Ale přes to neměly tyto mohutné proudy patrného vlivu na prvé stadium této obnovy scholastiky, jímž se zabýváme.

Hlavní zásluha obnovy scholastiky patří řádu dominikánskému, a to reformnímu hnutí, jež se od druhé poloviny 14. stol. znenáhla rozšiřovalo z horní Italie do ostatních řádových provincií. Zrodivši se v Paříži v slavném konventu sv. Jakuba, dosáhla novější scholastika plného rozvoje v Salamance v konventu sv. Štěpána. Že byla uvedena v život, je především zásluhou Belgičana Petra de Crockart z Bruselu, bývalého význačného nominalisty. Soustavně ji vybudovali František de Vitoria, Dominik de Soto a Melichar Cano,²⁰ kteří po stránce spekulativní za velmi mnoho děkují mohutnému duchu kardinála Caietana.

Nový směr se přiznal se zvláštním důrazem k oběma podstatným prvkům scholastiky, jichž se ostatně zcela nezřekl ani nominalismus i v nejpovážlivějším svém období. I novější scholastika byla podstatně aristotelovská a křesťanská. Ale již vnější háv, v němž se nám představuje, prozrazuje novou dobu. V dobře uvážené protivě k zanedbávání jazykové formy, jež je známkou periody předešlé, snažili se zvláště František de Vitoria a Cano jasným a líbivým vyjadřováním získati čtenáře pro své nauky. Byl to zřejmý následek humanismu, ují-

²⁰ Sr. o tom Fr. Ehrle: *Die päpstliche Enzyklika vom 4. August 1879 und die Restauration der christlichen Philosophie* ve: *Stimmen aus Maria Laach XVIII (1880) 388—394*. Týž: *Die Vatikanischen Handschriften der Salmaticenser Theologen des 16. Jahrhunderts (von Vitoria bis Bañez) v časopise: Katholik 1884, 495—522, 632—654; 1885, 85—108*. Španělský překlad s opravami a některými dodatky uveřejnil J. M. March: *Los Manuscritos de los Teólogos Salmantinos del siglo XVI, Madrid Estudios Eclesiásticos 1930*; Getino, *El maestro Fr. Francisco de Vitoria y el Renacimiento filosófico-teológico del siglo XVI, Madrid 1914*; V. Beltrán de Heredia, *Los Manuscritos del Maestro Fray Francisco de Vitoria O. P., Madrid-Valencia 1928*.

majícího se na pařížské universitě a ve Španělsku na konci 14. a zvláště na přelomu 15. století.²¹

Dva další reformní prvky vystupují ostře v klasičtém díle Canově „De locis theologicis“, jež tento obor po staletí ovládala.²² Cítí potřebu opět dopomoci k platnosti jedné z obou podstatných složek naukové práce theologické, totiž pozitivnímu vyvozování theologického učiva z pramenů zjevení, čímž sama sebou byla zatlačena logickosofistická spekulace nominalismu. Dále ukazují nám už pouhá záhla ví Vitoriových „Relectiones“, že tato theologie není sama sobě cílem a že se neuzavírá do svého okruhu, nýbrž se staví do služeb církve a své doby a že umí nalézt pro nové potřeby nové formy, jak se uplatnit.

Nejvýznamnější pro reformu bylo, že se rozhodně přimknula k Tomáši. Místo Lombardových knih Sentencí počali theologové, prolomivše staletý zvyk, bráti za základ vždy víc a více Summu theologie sv. Tomáše, opírajíce se o jeho způsob vyjadřování, o jeho terminologii a nauku.²³ Touto reformou byly staré chyby opět napraveny. Doba následující po Tomáši a Bonaventurovi mohla v prospěšném závodění přezkoumat výkony Akvinátovy a jeho současníků a pokračovati v nich, mohli k pokusům o řešení a výklad filosofických a theologických problémů, jak je navrhoval světec, připojit v správných mezích jiné, rovněž přijatelné; ale nikdy by nebyli měli otrásti základními zákony úspěšné práce škol-

²¹ Denifle-Chatelain, Chartularium Univ. Paris. III, p. X. nn.

²² O Canovi a jeho díle máme teď výbornou studii: A. Lang: Loci theologici des Melchior Cano und die Methode des dogmatischen Beweises, v mnichovských Studien zur histor. Theologie, 6. sešit, Kempten 1925.

²³ O zavedení Summy do vyučování jednaj zvláště Fr. Ehrle: Die päpstl. Enzyklika usw. na uv. místě 389; V. Beltrán de Heredia na uv. m. 5—13; P. A. Walz: De magistri Gerardi de Elten O. P. Lectura super I. Partem Summae S. Thomae, Romae 1924, 1—17.

ské a badatelské. Měli se přidržeti průzračné jasnosti a prostoty vyjadřování Tomášova a vyzkoušené terminologie a hloubky jeho spekulace. Byla chyba vymýšlet věci nové, jenom aby nemusili opakovati staré a vyzkoušené, a ještě větší chyba byla, že udělali z theologie ve velkém rozsahu kolbiště dialektiky.

Vymycující tyto chyby a vracejíce se k Tomášovi zachovali otcové nového hnutí s podivuhodnou umírněností a klidností správné meze jak v přimknutí k Mistrovi tak i při posuzování učitelů z periody úpadkové. Přese všecku úctu k řádovému učiteli necítili se vázání prostě všechny jeho názory slepě uznávati; chtěli si jeho vědění a jeho moudrost samostatným zkoumáním znova získávati a vnitřně osvojovati. Proto si uchovávali určitou svobodu a nezávislost, jak ji nalézáme u Hervea a jiných starších thomistů.²⁴

Dále byli přesvědčeni, že se v badání a učení nesmí spokojiti se sv. Tomášem, nýbrž že je třeba přihlížeti i k pracím následujících generací. Zcela právem! Neboť i sebe větší genius má slabiny a meze a každá vážná práce, i kdyby byla v lecčems pochybená, přináší nějaký užitek a pokrok. Proto seskupili, jak to dříve sám Tomáš dělával, při řešení problémů podle možnosti celou zkoumanou látku, již měli po ruce, zpracovali kriticky a užili jí k objasnění, k podepření a rozvedení světcových řešení, při čemž byla nejednou více nebo méně pozměněna.

K vytváření a rozvoji této reformy, omezující se zprvu na řád dominikánský a na Španělsko, bylo velmi důležité, že zakladatel a první členové Tovařystva Ježíšova tehdy vznikajícího nabyli vědeckého vzdělání v právě obnovených školách v Paříži a zvláště v Salamance. Nalezli tam nejlepší výsledky tehdejší církevní vědy. S plným porozuměním

²⁴ Svědectví Melchiora Cano, jenž se odvolává na Vitoriu, je uvedeno v příloze č. 7.

pro nový školský směr si zvolili ve svých řádových stanovách Tomáše svým učitelem²⁵ tou měrou a tím způsobem, jak viděli tento vědecký příklon u svých učitelů, jak toho vyžadovala věc sama a jak se to zdálo jejich zvláštním účelům řádovým nejvhodnější.²⁶

Poněvadž se Tovaryšstvu téměř ve všech katolických zemích dostalo značného vlivu na vyšší školství a také na university, mohlo nemálo přispěti

²⁵ Již v Konstitucích, sepsaných zakladatelem řádu, je nařízeno nejen studium scholastické filosofie a theologie (Const. p. 5. c. 5), ale je též předepsán sv. Tomáš za základ přednášek: „In theologia legetur Vetus et Novum Testamentum et doctrina scholastica Divi Thomae. V kongregaci V, konané za předsednictví generála Klaudia Aquavivy 1593—1594, byl slavnostně zvolen za řádového učitele sv. Tomáš, ale tak, že zůstala zachována rozumná svoboda, zvláště ve věcech filosofických. Jakási strohost výrazů vysvětlí se z dobových poměrů a z nátlaku Klimenta VIII., jenž velmi přál přísnějšímu thomismu. Dekret zní: *Nostri omnino S. Thomam ut proprium doctorem habeant eumque in scholastica theologia sequi teneantur, tum quia Constitutiones eum nobis commendant (P. IV, c. 14, § 1) et summus Pontifex Clemens VIII id se cupere significavit; tum quia cum unius scriptoris doctrinam in Societate eligendam Constitutiones moneant (P. VIII, c. 1, litt. k), nullius hoc tempore doctrina potest occurrere, quae sit ea solidior aut securior, ut non immerito S. Thomas theologorum princeps ab omnibus habeatur. Pak se dodává: Non sic tamen S. Thomae adstricti esse debere intellegantur, ut nulla prorsus in re ab eo recedere liceat, cum illi ipsi, qui se Thomistas maxime profitentur, aliquando ab eo recedant, nec arctius nostros S. Thomae alligari par sit, quam Thomistas ipsos. In quaestionibus mere philosophicis aut etiam in iis, quae ad Scripturas et Canones pertinent, licebit sequi etiam alios, qui eas facultates magis ex professo tractaverunt.*

²⁶ Nezbytnost této svobody, již jesuité převzali od svých učitelů, jež však také v řádě T. J., zvláště u některých Španělů, narazila na tuhý odpor, velmi zdůrazňuje v listě, zaslaném r. 1582 řádovému generálovi Aquavivovi, jeden z prvních druhů zakladatelových, letitý Salmerón, také jako učenec dobře známý. Aquaviva odpovídá Salmerónovi, že úplně souhlasí s jeho názorem. Oba dopisy jsou uveřejněny v příloze 9. Pod tlakem vnějších potíží, jež se naň se všech stran hrnuly, změnil Aquaviva v pozdějších letech své stanovisko v některých bodech učení, jež byly o sobě svobodné. Sr. H. Lange, *De Gratia*, Freiburg 1929, 521 n.

k rozšíření a posílení tohoto nového směru v scholastice.

Tak scholastika v 16. a počátkem 17. stol. oběma školami následujícími sv. Tomáše, dominikánskou a jezuitskou, k nimž se přidružily i ostatní školy, vedené nejednou význačnými učiteli, dostoupila výše, na niž se od té doby posud nepovznesla. Dala církvi v těžkých dobách pro všechny potřeby a proti všem nepřátelům vůdce a bojovníky vzorně vyzbrojené. Dále poskytla komentáře k „Summě theologické“ obsahem a formou stejně výborné, ale podle různých časových potřeb i vhodné příručky (*Cursus, Summae*) pro školskou potřebu. Mezi komentáři jsou úplným rozvinutím theologické metody, jasným tříděním a pečlivým vyčerpáním pramenů, z nichž vážili důkazy, výborná díla, jež napsali dominikáni Bartoloměj z Mediny a Dominik Baněz a jesuité František Suarez, Gabriel Vasquez a Diego Ruiz de Montoya. Mezi „Kursy“ vynikající místo zaujímají „*Cursus Conimbricium*“ jesuitů z Coimbrы, „*Cursus Complutensis*“ bosých karmelitánů z Alcalý a „*Cursus*“ dominikána Jana od sv. Tomáše, psaný ve smyslu přísně thomistickém.

Z toho, co bylo dosud řečeno, dostatečně plyne, že novější scholastika znamená periodu přesně oddělenou, lišící se ostře od „pozdní scholastiky“. Sv. Tomáš v ní zaujímá mnohem důležitější a účinnější postavení než před tím; jeho učení proniká za hranice jeho řádu do kruhů stále širších a širších.

Vedle vylíčeného základního rysu je charakteristickou známkou novější scholastiky také závodění různých škol.

Obnova církevního života počínající 16. stol. probudila studium také v starších řádech k velmi čilé činnosti. V témž směru se projevil podnět vycházející od koncilu tridentského. Členové jednotlivých řádů semkli se úzce ve školy.²⁷ Ponechala-li gene-

²⁷ Sr. *Stimmen aus Maria-Laach* XVIII (1880) 292—294.

rální kapitula františkánského řádu z r. 1500 ještě volbu mezi Alexandrem z Hales, sv. Bonaventurou a Richardem de Mediavilla, spojila kapitula r. 1593 všechny řádové učitele naukou Scotovou. Augustiniáni poustevníci setrvali ve svých statutech kolem roku 1580 obnovených při Jiljím z Říma, odkázali však své školy v traktátech, o nichž Jiljí nejednal, na sv. Tomáše. Servité zvolili učitelem Jindřicha z Gentu, jehož mylně pokládali za člena svého.²⁸ Karmelitáni obutí následovali svého Jana Baconthorpa a Michala z Bologny,²⁹ kdežto bosí drželi se sv. Tomáše.³⁰ Některé kongregace benediktinské si komentovaly sv. Anselma. Vlivem stále ostřejších usnesení řádových generálních kapitul a vlivem sporu mezi Molinou a Bañezem se přimykala škola dominikánská od konce 16. věku stále těsněji k sv. Tomášovi, kdežto Tovaryšstvo Ježíšovo setrvalo co do přimknutí k sv. Tomáši při svém od počátku zvoleném přimknutí volnějším.

Popud k vzniku a k trvání řádových škol vycházel jistě především ze silně vyvinutého ducha řádové soudržnosti. Také si od této rozmanitosti naukových směrů v scholastice slibovali jakési oživení školské práce, jak na to výslovně upozorňuje generální kapitula řádu františkánského z roku 1593.³¹ Tento druhý důvod vedl už před 16. stoletím na universitě v Salamance k tomu, že vedle hlavních theologických stolic (cátedras de propiedad) byly zřizovány také stolice vedlejší („cátedras menores“ nebo „catedrillas“) pro výklad spisů a názorů sv. Tomáše, Scotových, nominalistů, tubinského učitele Gabriela Biela nebo Marsilia z Inghenu, někdy i

dominikána Duranda.³² Tato rozmanitost u pěstitelů scholastiky zůstala charakteristickou pro celé novější období její až do konce 18. století, ano částečně až do reformy Lva XIII.

Více nebo méně mírné závodění škol nesených duchem scholastickým mělo určitý užitek a oprávnění, třebaž hrozilo nebezpečí, že se škole dostávalo větší vážnosti než pravdě a že při hluboko zakořeněných školských třenicích se tu a tam zapomínalo na vlastní filosofický a theologický pokrok a časové potřeby nebo se k nim málo přihlíželo. Dokud scholastická filosofie a theologie panovala ve školách výhradně nebo v nich měla aspoň převahu, potřebovala školská práce toho kvasu a mohla si takový přepych dovoliti.³³

Ale stav tento se změnil, když náboženským rozštěpením naukové rozdíly přecházely z oboru theologického na pole filosofické a podle příkladu Baconova a Descartova se objevily moderní filosofie anglická, francouzská a německá s pestrými po sobě vznikajícími svými soustavami. Od té doby přicházely oživující podněty měrou více nežli žádoucí ze zevnějšku. Bortily se společné základní principy všech škol, ba scholastika sama.

* * *

V 18. století už před vypuknutím francouzské revoluce poklesly církevní život a církevní věda značně hluboko. K zhoršení situace nemálo přispěly falešně orientované státní vlivy josefinismu a osvícenství a násilné politické převraty. Také uvnitř škol scholasticky orientovaných se ukázaly různé nešvary. Jedním z jejich zdrojů byla v některých

³³ Tak nařídil Sixtus V. v téže bule, v níž jmenoval sv. Bonaventuru církevním učitelem, aby se v Římě v konventě u dvanácti apoštolů zřídila kolej, v níž se má vykládati theologie podle učení a spisů světcových. Viz dodatek č. 1.

³² Katholik 1884, 499 n. Místo je otištěno v dodatku 8.

²⁸ Archiv für Literatur u. Kirchengeschichte I (1885) 370—382.

²⁹ B. M. Xiberta: De Institutis Ordinis Carmelitarum, quae ad doctrinas philosophorum et theologorum sequendas pertinent (Analecta Ordinis Carmelitarum VI (1929) 371 n.).

³⁰ Tamtéž str. 378.

³¹ Sr. Stimmen aus Maria-Laach uv. m. 293 pozn.

kruzích úzkostlivá hrůza přede vším novým a moderním. Právě naopak, než to kdysi činili velcí učitelé 13. století sv. Albert a Tomáš, kteří přijímali v okruh svého studia všechno, co se objevovalo v řádu ducha a přírody, zanedbávalo se, zvláště v některých školách řádových, bližší seznámení s pokroky v matematice, fyzice, chemii a astronomii a nezkoumaly se vážně otázky filosofické jimi nadhozené. Nemohly tedy k časovým otázkám a bludům zaujmouti jasné stanovisko. Když případ Galileův už dal důrazné napomenutí, když filosof Descartes společně s jansenisty vnikal do katolických škol francouzských a belgických, tehdá se v některých školách španělských a italských o důvtipečné a odlehlé otázky vedly spory s takovým vynaložením sil a času, že by se ho bylo lépe mohlo užítí k předmětům užitečnějším. V jiných školách, zvláště v těch, jež byly spojeny s univerzitami a proto se méně mohly brániti požadavkům doby, zacházelo se v obdivu a uznávání novot zase až příliš daleko. Viděla se zvláště v přírodní filosofii nedostatečnost vůči novější přírodní vědě, zapomínalo se však tu a tam při tomto poznání, že základy scholastické metafysiky a noetiky byly úplně zdravé, a že matematika a moderní mechanika samy nestačí k rozřešení hlubších problémů metafysických. Theologie, které netušené rozmachy historických věd poskytly nadmíru hojné podněty, byla tímto úpadkem s počátku méně postižena. Ještě v druhé polovici věku 18. vyšlo tak úctyhodné dílo, jako je *Theologia Wirceburgensis*, jež mělo vliv na teologii i za hranicemi Německa hluboko až do 19. století.³⁴ Ale tou měrou, jakou pronikal racionalismus, jenž byl vydatně podporován od

³⁴ Velké zásluhy o obrození zdravé a opravdu katolické teologie získal si dlouholetý profesor na Gregoriánské universitě v Římě J. Perrone, ačkoliv jeho síla spočívá méně na poli vlastní scholastické spekulace.

státní moci, všecko usměrňující, ztrácel se znenáhla smysl pro hlubší spekulativní pochopení dogmatu. Když proto encyklopedismus bourbonských dvorů a francouzské revoluce a podobně kantianismus a idealismus německé filosofie uváděl v pochybnost nejen všechno nadpřirozené, ale dokonce i základy přirozeného náboženství a filosofie, nebylo po ruce vhodné síly, jež by útok odrazila. Vždyť revoluce a po ní následující napoleonská násilí a libovůle knížat přispěly poslední ranou k zničení duševní práce dřívějších století, pokud šlo o filosofii a teologii. Kláštery a svobodné školy byly rušeny a semináře byly uváděny v nedůstojnou závislost na státní moci, jejíž zástupci až příliš často usměrňovali a upravovali všechno podle své vůle a bez všeho ohledu na starou osvědčenou tradici.

NOVĚJŠÍ DOBA A JEJÍ ÚKOLY. NÁSLEDOVÁNÍ SV. TOMÁŠE. PŘIHLÍŽENÍ K MODERNÍM VĚDÁM A POTŘEBÁM DNEŠKA

Uplynulo několik desetiletí 19. věku, než znovu objevili „moudrost starých“ a osmělili se ji vykopati. To platí především o filosofii, neboť theologie pro svůj zvláštní charakter nikdy zcela úplně nepřerušila styk s tradicí, i s tradicí scholastickou, jako tomu bylo u filosofie. Podnět k obnově scholastiky vyšel z Itálie, kde se u starší generace aspoň u jednotlivců udržela živá souvislost se scholastikou. Od nich úcta a láska k scholastickým duchovním pokladům přešla k mladším talentům vyšších snah a ty přivedly věc zase čile do proudu. Budiž vzpomenu to jenom jmen, jako byli piemontský Taparelli d'Azeglio, oba Neapolitáni Sanseverino a Liberatore a Němci Plaßmann a Kleutgen.

V letech šedesátých byly ledy probořeny. Na jejich sklonku se dostavily v scholastické theologii výkony veliké ceny, jako první práce Franzelinovy a Scheebenovy. Ale i ve filosofii nabyla opět scholastika vážnosti a byla pilně studována. Neklamnou známkou toho byla živá poptávka po scholastických auktorech, jež se objevila na antikvárním knižním trhu.³⁵

O desetiletí později přišel zásah Lva XIII., jenž se strážné věže postřehl potřeby moderní doby a

³⁵ Jako pomocník správce knihovny Tovaryšstva Ježíšova v Maria-Laach (1866) mohl jsem tenkrát pozorovati horlivost, s níž antikváři lyonský (Scheuring) a pařížský (Durnerin), vyčerpavše bližší naleziště, s oblibou přinášeli na trh „duplikáty“ z klášterních biblioték španělských a portugalských; v skutečnosti to však byly asi knihy z italských klášterů, tehdy právě zru-

jasně poznal vnitřní cenu nadějně vzkvétající nové scholastiky. Hned na počátku svého pontifikátu pokázal okružním listem „Aeterni Patris“ ze dne 4. srpna 1879 se vši rozhodností na učení sv. Tomáše, jež mělo býti východištěm, z něhož mělo vycházet znovuzrození scholastiky.³⁶ Tutéž volbu, kterou učinil Lev XIII., učinili už na konci 15. a 16. století otcové druhého rozkvětu scholastiky a stejně i Tovaryšstvo Ježíšovo, které až dotud nemělo naprosto účasti na rozvoji, a proto nejsnáze mohlo nepodjatě souditi. Beze Lvova zásahu byla by roku 1879 znova začala na školách jednostranná závaznost, od níž bylo se při nejmenším obávati plýtvání sil pro naši dobu, mající tolik potřeb všeho druhu.

Návrat k Tomášovi, jak si ho přál Lev a jeho nástupci, obsahuje dvojí věc. Předně návrat k jeho učení, a za druhé ještě více návrat k jeho duchu a způsobu jeho práce. Tato mentalita a pracovní metoda byly zdrojem jeho úspěchů a jen ony nás mohou uschopniti, abychom jeho učení zužitkovali a dále vybudovávali podle potřeb doby svých poměrů zcela změněných. Práce, již máme v jeho duchu vykonati, je dvojí: školení a badání, dvojí to úkol, jenž má různé cíle, a proto užívá i různých prostředků. Badání směřuje k rozšíření celého stavu vědění odbornou prací. Předpokládá, má-li býti úspěšné, podstatné ovládnutí vědění dosud dosaženého, a pokračuje odtud dále. Školení má začátečnickům vědy podávati vědu měrou jejich zvláštním potřebám vyhovující. Ne každý může a má býti badatelem a odborníkem. Požadavky budoucího kaza-

šených. Zabýváje se ještě dlouho stále těmito obchodními nabídkami, sledoval jsem i v následujících desetiletích rostoucí vážnost scholastiky v antikvárních katalogích, na cenách bohužel nadmíru rychle zvyšovaných. Fr. Ehrle, Die Scholastik auf dem antiquarischen Büchermarkt, Zeitschrift für kath. Theologie VII (1885) 178—186.

³⁶ Některá místa okružního listu jsou otištěna v dodatku 2.

tele, duchovního správce jsou jiné než požadavky budoucího badatele na akademické dráze. Tento má mimo společné přednášky, jež slouží obojí potřebě, ještě universitní seminář s jeho pracemi a diskusemi; pro onoho jsou domácí disputace a repetice a jiná cvičení směřující k praxi.

Filosofické a podobně i theologické školení obsahuje především samostatné osvojení a propracování příslušných odborných pouček na podkladě přesných důkazů, jež se mají bráti ze zdrojů poznání každému oboru zvláštních. Nesmí tedy býti učebná látka jen namemorována a ověřena, nýbrž se musí, pokud je to podle různosti předmětu možné, na základě dobře pochopených důkazů státi vlastním majetkem.³⁷ Za podklad pro přednášky a repetice zůstane nezbytnou učebnice sepsaná v duchu scholastiky, jež přihlíží k velkým pokrokům novější vyučovací metody. K tomu, aby si posluchači osvojili látku a vydali počet z toho, že dostatečně porozuměli problémům, budou napomáhati disputace, v nichž obhájce poučku vysvětlí a dokáže, zatím co jiní předloží své potíže, jejichž rozřešení je věcí obhájce; nakonec potvrdí nebo také opraví předsedající učitel dané rozřešení potíží. To vše ať se děje, pokud to látka připouští, formou syllogistickou.³⁸

³⁷ V nové apoštolské konstituci „Deus scientiarum Dominus“ ze dne 24. května 1931, jež upravuje církevní studia na universitách, čteme o theologii (článek 29 a): „In Facultate Theologica principem locum teneat sacra Theologia. Haec autem disciplina methodo cum positiva, tum scholastica tradenda est; ideo veritatibus fidei expositis et ex Sacra Scriptura et Traditione demonstratis, earum veritatum natura et intima ratio ad principia et doctrinam S. Thomae Aquinatis investigentur et illustrentur.“ Pro filosofii se v článku 29 d. nařizuje: „Philosophia scholastica tradatur, eaque ita, ut auditores plena cohaerentique synthesis doctrinae ad methodum et principia S. Thomae Aquinatis instituantur. Ex hac autem doctrina diversa philosophorum systemata examinentur et diiudicentur.“

³⁸ Papežská konstituce žádá v čl. 30 § 2: „In Facultate Theo-

Ještě důležitější než školení je správná orientace pro bádání. Vždyť bádání má přirozeně nadmíru hluboký vliv na školení.

Hodina zrození scholastiky byla doba s širokým a obsáhlým smyslem pro potřeby církevních věd a měla mnoho mužů vyzbrojených odvahou, pracovní zdatností a houževnatostí, aby tak mohli dostáti všem požadavkům. Lombardus chtěl shromáždit celý theologický materiál, jehož se až do jeho doby dopracovali. Gratian a sv. Rajmund z Peñafortu obsáhli systematicky rozsáhlý obor církevního zákonodárství. Albert Veliký pojal úmysl učiniti svým současníkům veškeré filosofické vědění Řeků a Arabů přístupným a také jej uskutečnil. Tomáš si obral za úkol spekulativně a methodicky zpracovati v Summě filosofické a theologické vědění své doby, jemuž se právě dostalo netušeného obohacení. Těmito výkony nabyly vědy církevní mezi ostatními vědami přiměřeného postavení.

Chceme-li však Akvinatovu Summu, kterou tak často papežové a učenci velebili a doporučovali, učiniti v duchu jejího tvůrce s širokým rozhledem oné doby východiskem scholastického školení, musíme ji znáti a jí porozuměti.

Summa, třebas vyniká sebe výše nad tehdejší 13. věk, je dítkem své doby, a proto nemůžeme jejím přednostem a zvláštnostem správně porozuměti a je oceniti bez přiměřené znalosti té doby. Celá stiletí usilovné práce a pronikavých změn dělí nás od jejího zrození. Jest nám tudíž její tvářnost nezbytně namnoze cizí a nepadno pochopitelná. Proto

logica et Philosophica habeantur disputationes scholasticae, quibus auditores doctrinam penitus cognoscere, dilucide exponere, efficaciter tueri assuescant.“ I účast na seminárních cvičeních je povinností doktorandů (art. 30, § 1): „In singulis Facultatibus praeter lectiones fiant exercitationes, quibus auditores scientificam investigandi methodum et artem proponendi, etiam scriptis, ea, quae studio assecuti sint, sub Professorum ductu addiscant.“

bude potřebovati ještě více pečlivého uvedení než historické spisy latinských klasiků, jež mají základ literární obecně srozumitelný. Proto musíme blíže poznati skladatele Summy, povahu a rozsah jeho působnosti, zvláště pak stav pozitivních a historických disciplin jeho doby, které v dobách následujících došly následkem značných převratů velikých změn.³⁹

K tomu potřebujeme především kritického životopisu velikého učitele, psaného podle pramenů.⁴⁰ Musí býti podle možnosti zjištěna pravost a chronologie jeho spisů.⁴¹ Totéž dlužno vykonati i u Alberta Velikého, poněvadž oba tito velcí mužové se navzájem podmiňují a vysvětlují.⁴² Musí se ve spi-

³⁹ Za poslední desetiletí byla pro studující vydána četná uvedení do Summy. S historického stanoviska je asi daleko nejlepší příručka Martina Grabmanna: *Einführung in die Summa theologiae des hl. Thomas von Aquin*, Freiburg i. B. 1928. Do soustavy světcovy výborně uvádí práce E. Gilsona *Le Thomisme, Introduction au système de Saint Thomas d'Aquin*, Paříž 1927.

⁴⁰ Máme už některé předběžné studie ke kritické biografii Akvinatově; na př. byl probádán vzájemný poměr různých dávných *Vitae S. Thomae* a došlo se k výsledku, že třeba jako k souvislému pramenu téměř výhradně přihlížeti k legendě Viléma de Tocco a k aktům kaninisačního procesu. F. Pelster, *Die älteren Biographien des hl. Thomas von Aquin*: *Zeitschrift für kath. Theologie* XLIV (1920) 242—274, 366—397. Také byla vedena důkladná diskuse o jeho některých životních datech, jako na př. o roku jeho narození, o době jeho vstupu do řádu dominikánského, o době pobytu v Kolíně nad Rýnem, o druhém návratu do Paříže; ale nedošlo se tu k rozřešení obecně přijatému.

⁴¹ V tomto oboru se dosáhlo značných pokroků. Do zkoumání a do kontroverzí o pravosti některých jeho spisů nejlépe uvádí Martin Grabmann: *Die Werke des hl. Thomas von Aquin* v díle: Baeumker, *Beiträge* XXII, 1—2, Mnichov 1931. Studie o chronologii důležitějších spisů, značně roztroušené, nebyly dosud uspokojivě shrnuty. Výsledků staršího zkoumání je užito u Überweg-Geyera, *Patristische und Scholastische Philosophie*, Berlín 1928. O studiích pozdějších se referuje v bibliografii časopisu *Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale*, Louvain, od r. 1929, nebo také v časopisech „*Bulletin Thomiste*“ a „*Scholastik*“.

⁴² Základní předběžné práce pro vědeckou biografii světcovu, pojednání o pravosti a chronologii jeho spisů jsou: P. de Loë: *De*

sech Akvinatových trpělivou, namáhavou prací sestaviti citáty a hlavně místa mlčky převzatá od jiných auktorů; zkrátka potřebujeme uvedené už vědy o pramenech a o kritice pramenů sv. Tomáše; znalost spisovatelů, jež měl po ruce a z nichž čerpal, a jak látku z nich převzatou zpracoval.⁴³ Dále musíme znáti okolní svět světcův, obvyklý postup studií, školské zvyky a universitní život.⁴⁴ Dále je potřebná co nejpřesnější znalost předthomistické křesťanské filosofie na západě, zcela zvláště pak vědec-

vita et scriptis Alberti Magni v *Analecta Bollandiana* XIX (1900) 257—284, XX (1901) 273—316, XXI (1902) 361—371; F. Pangerl, *Studien über Albert den Großen* v *Zeitschrift für kath. Theologie* XXXVI (1912) 304—346, 512—549, 785—800; F. Pelster, *Kritische Studien zum Leben und zu den Schriften Alberts des Großen*, Freiburg 1920; H. Chr. Scheeben: *Albert der Große, Zur Chronologie seines Lebens*, v díle: *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland*, Leipzig 1931. Úvod do spisů Albertových podává G. Meersseman, *Introductio in Opera omnia beati Alberti Magni* O. P. Brugis 1931. Literaturu o sv. Albertu Vel., v nejnovější době silně rostoucí, sestavili Laurent a Congar, *Essai de Bibliographie Albertinienne*, *Revue Thomiste* XIV (1931) 422—462.

⁴³ I zde máme slibné začátky. Tak již O. Lottin pro některé otázky z morálky druhé části (*Secunda Pars*) zkoumal prameny a přímé předchůdce. Srovnej O. Lottin, *Le Droit Naturel chez Saint Thomas d'Aquin et ses prédécesseurs*, Bruges 1931, a velký počet článků v *Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale* a v *Revue Néoscholastique*; podobně A. Landgraf, *Das Wesen der läblichen Sünde in der Scholastik bis Thomas von Aquin*, Bamberg 1923, a různé články téhož auktora.

⁴⁴ Nejobsáhlejší a nejdůležitější sbírkou materiálu zůstává ještě stále Denifleovo-Chatelainovo *Chartularium Universitatis Parisiensis*. Pro Oxford máme nyní důležitou pomůcku v „*Statuta Antiqua Universitatis Oxoniensis*“, Oxford 1934, vydaných Stricklandem-Gibsonem, v četných svazcích Oxford Historical Society. Pro poznání studijní praxe a některých zvyků je až dosud cenné dílo: Ch. Thurot: *De l'organisation de l'enseignement dans l'université de Paris*, Paris-Besançon 1850, a C. Douais, *Essai sur l'organisation des études dans l'ordre des Frères Prêcheurs aux XIIIe et XIVe siècles*, Paříž 1884. V nejnovější době zabývají se různými otázkami o postupu studií a školské praxi Fr. Ehrle v úvodě k dílu: *I più antichi Statuti della Facoltà Teologica dell'università di Bologna*, Bologna 1932, a A. G. Little a F. Pelster v po-

kých pokladů jí na přelomu 12. a 13. století otevřených: Aristotelovy fyziky, metafyziky a etiky⁴⁵ a dále tak důležité a bohaté filosofie arabské a židovské.⁴⁶ Při rozsahu tehdejší filosofie je žádoucí znáti stav fyziky, chemie, astronomie, matematiky a přírodopisu za doby Alberta Velikého. sice by nám leckteré pojetí a dokazování sv. Tomáše zůstalo nesrozumitelné.⁴⁷ Z téhož důvodu a ještě plnější měrou žádá studium světcovy teologie podrobnou znalost rané scholastiky. V tomto oboru podali J. A. Endres⁴⁸ a J. de Ghellinck⁴⁹ cenné stavivo a M. Grabmann⁵⁰ shrnutí poznatků. Od té doby tyto stu-

sledním svazku Oxford Historical Society. Zajímavý materiál k středověkému universitnímu životu je u Ch. H. Haskinse, *Studies in Mediaeval Culture*, Oxford 1929.

⁴⁵ Vedle klasického díla: A. Jourdain: *Recherches critiques sur l'âge et l'origine des traductions latines d'Aristote*, 2e édition, Paříž 1843, a vedle stručné, ale směrodatné studie Baeumkerovy: *Die Stellung des Alfred von Sareshel (Alfredus Anglicus) und seiner Schrift „De motu cordis“ in der Wissenschaft des beginnenden 13. Jahrhunderts*, *Sitzungsberichte der Kgl. Bayr. Akademie der Wissensch. phil. u. hist. Klasse* 1913, 9. Abh., je pro překlady z Aristotela stále ještě hlavním dílem: Martin Grabmann: *Forschungen über die lateinischen Aristotelesübersetzungen des 13. Jahrhunderts*, v díle Baeumker, *Beiträge XVII* 5—6, Münster 1916. Výsledky novějšího badání na tomto poli dosažené po Grabmannovi, rovněž jako články týkající se věcných problémů, roztroušené v časopisech, nebyly dosud jednotně shrnuty. Srovnej zatím: Überweg-Geyer: *Geschichte der Patristischen und Scholastischen Philosophie*, Berlin 1928, 343—351.

⁴⁶ Dobrý přehled o těchto oborech podává M. Horten v právě uvedeném díle Überwegově-Geyerově a jinou formou M. Baumgartner v 10. vydání téhož díla.

⁴⁷ Nejdůležitější díla v tomto oboru jsou: Ch. H. Haskins, *Studies in the History of Mediaeval Science*, Cambridge, Harvard University Press 1927; L. Thorndike, *A. history of Magic and Experimental Science*, New York 1923; P. Duhem, *Le Système du Monde*, sv. I.—V., Paříž 1913—1917.

⁴⁸ *Forschungen zur Geschichte der frühmittelalterlichen Philosophie* v Baeumkerových *Beiträge XVII*. 2—3, Münster.

⁴⁹ *Le Mouvement théologique du XIIe siècle*, Paříž 1916.

⁵⁰ *Geschichte der scholastischen Methode*, sv. II. Freiburg 1911.

die úspěšně pěstili A. Landgrat,⁵¹ O. Lottin,⁵² Lacombe⁵³ a jiní.⁵⁴ Musíme znáti stav exegese,⁵⁵ patristiky⁵⁶ a církevního práva⁵⁷ té doby a vědět, kteří auktoři jí byli známi.

To jsou požadavky, jež se podle platných vědec-

⁵¹ Z četných prací Landgrafových buďtež zde zvláště jmenovány: *Kindertaufe und Glaube in der Frühscholastik*, *Gregorianum IX* (1928) 337—372, 497—543; *Die Erkenntnis der heiligmachenden Gnade in der Frühscholastik* v časopise „*Scholastik*“ III 1928; *Studien zur Erkenntnis des Übernatürlichen in der Frühscholastik*, tamtéž IV (1929) 1—37, 189—220, 352—389; *Sünde und Trennung von der Kirche in der Frühscholastik*, tamtéž V (1930) 210—247. *Die Erkenntnis der heiligmachenden Gnade in der Frühscholastik* v *Zeitschrift für kathol. Theologie LV* (1931) 177—238, 403—437, 562—591.

⁵² Mimo uvedená díla buďtež z novějších prací Lottinových zvláště jmenovány jeho studie o pravosti a pramenech Summy Alexandra z Hales; dále: *La composition hylémorphique des substances spirituelles* v *Revue Néoscholastique XXXIV* 1932. V tomto článku pojednává Lottin o vzniku otázky za časů Tomášových hojně probírané. Dále: *La nature de la science morale* v „*Ephemerides Theologicae Lovanienses*“ IX (1932) 252—283; „*La doctrine morale des mouvements premiers de l'appétit sensitif aux XIIe et XIIIe siècles*“, *Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen-Age VI* (1932) 49—173.

⁵³ G. Lacombe připravuje vydání *Praepositina*. Jako první výsledek, té práce vyšlo: „*La vie et les oeuvres de Prévostin*“, *Bibliothèque Thomiste XI.*, Le Saulchoir 1927. Lacombe spolu s Landgrafem a jinými hojně přispěl k prostudování díla *Quaestiones* Štěpána Langtona.

⁵⁴ Tak přispěl F. M. Povicke v díle „*Stephen Langton*“ Oxford (1928) podstatně k poznání tohoto významného scholastika. Bliemetzrieder, Geyer, Jansen, v. Walter, františkáni z Quaracchi vytvořili vydáním děl Anselma z Laonu, spisu *Summa divinitatis*, Clarenbauda, Rolanda Bandinelliho, Alexandra z Hales základy k pracím o problémech dějepisných.

⁵⁵ Naše znalost scholastické exegese je ještě velmi nedokonalá. Vedle základní práce Denifleovy o výkladu Rom. 1, 17 máme několik menších studií od Landgrafa a v nejnovější době pojednání od Vosté a Vaccariho o exegesi Alberta Velikého.

⁵⁶ Jak se zde může a má pracovat, ukazuje nám mezi jiným výborné pojednání hrab. Hertlinga *Über die Augustinuszitate bei Thomas*.

⁵⁷ Zde třeba uvést práce Gillmannovy, Fournierovy a také různá pojednání od Stutze a jeho školy.

kých zákonů podobným způsobem kladou na výklad nějaké kroniky, nějakého klasika, poněvadž bez jich splnění nelze podati posouzení a výklad a ocenění spisu. Proč bychom se měli malomyslně a pohodlně spokojiti s málem, když běží o základní knihu nejdůležitějšího odvětví vědy? Akademie věd a jiné podobné společnosti spojují své síly a prostředky pro vědecká badání, pro něž síly jednotlivého vědce nebo jednotlivé vědecké společnosti nestačí. Tím způsobem, abychom uvedli jen jeden příklad, počalo se spojenými silami s vydáváním řeckých lékařů a připravuje se vydání latinských.⁵⁸ Proč by nemohla podobným způsobem vyjít, když toho stav věcí vyžaduje, nutná znalost a kritika pramenů sv. Tomáše? Musili bychom si jen uvědomiti svou katolickou jednotu a důležitost podniku, uvolniti a vzdělati síly, jež vyhovují dnešním odůvodněným požadavkům.⁵⁹

Až se pomocí uvedených studií dobře seznámíme s učením a pracovní metodou sv. Tomáše a tak v něj hlouběji vnikneme, pak se musíme chopiti druhé, neméně důležité úlohy: musíme výsledky Tomášem získané zužitkovati a v nich dále pokračovati. To se však v plném rozsahu může státi jen tenkrát, poznáme-li pokroky od té doby učiněné a dovedeme-li je oceniti. Takové pokroky se jistě staly také na poli spekulativního badání. Tvrditi, že za šest set let od

⁵⁸ V novější době se skutečně Union Académique Internationale, v níž jsou spojeny vědecké akademie většiny zemí s výjimkou Německa a Rakouska, uchopila vydání latinských překladů Aristotelových, vydání to, jež se velmi těsně dotýká zájmů scholastiky. Vydání spisů Alberta Velikého obstarává Akademie Alberta Velikého spolu s řádem dominikánským.

⁵⁹ Skutečně proniká dnes do kruhů stále širších názor, že není možná ducha nové doby a novodobé literatury pochopiti bez důkladné znalosti ducha středověku. Podstatným prvkem středověkého ducha byla však scholastika. Proto závodí také dnes katolíci i protestantští theologové, katolíci i nekatolíci historikové a přírodovědci navzájem v badání o středověké a scholastické mentalitě.

smrti světce v scholastickém myšlenkovém světě není dalšího rozvoje a zdokonalení, nebo že pokrok pozitivní ceny byl učiněn jen ve škole thomistické, znamenalo by téměř zneuznávatí vývojové zákony lidského ducha a lidského dění. Pro poznání výstavby scholastických myšlenek v prvních stoletích po Tomášovi jsou vedle nových prací⁶⁰ i výborné kritické soubory z druhé doby rozkvětu scholastiky; jmenovány buďtež na př. jenom Suarezovy Disputationes metaphysicae, jež ještě dnes poskytují nejen dějepiscům starší scholastiky bohatý materiál, ale jsou téměř nezbytné i učitelům a pokročilým studujícím, kteří by chtěli věděti něco více než co je v příručce, protože podávají umírněnou a hlubokou kritiku mnohých názorů a důkazů starší scholastiky a pojednávají hluboce a obsáhle o všech problémech.^{60a} Něco podobného platí pro theologii o velkých komentátorech Summy, bez jejichž znalosti je nemožné hlouběji pronikající studium scholastické theologie.

Dobře znáti pozdější vývoj a nepřetržitě sledo-

⁶⁰ Budiž jenom poukázáno na díla Longpréova, Harrisova, Scaramuzziho a jiných o Scotovi, na Kochovy základní práce o Durandovi, na práce Hocedezovy o Jiljí z Říma a Richardovi de Mediavilla, na rozsáhlé dílo Schmausovo o pothomistickém učení o Nejsv. Trojici, a na studii A. Langovu, skýtající nové výhledy o cestě k odůvodnění víry u scholastiků 14. století. Literatura, i časopisecká, pokud není pojata do Überwega-Geyera, nachází se v bibliografiích četných časopisů různých zemí a různých řádů, jež se zabývají scholastikou, na př. — abychom jmenovali jen některé, které uvádějí obsahy a ocenění spisů — Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale, Revue des Sciences Philos. et Théolog., Scholastik, Archiv für Geschichte der Philosophie, Bulletin Thomiste, Antonianum, Collectanea Franciscana.

^{60a} Kdyby „eklektik“ Suarez byl dnes studován se stejnou horlivostí, s níž bývá povrchně odbýván a bez jakékoliv bližší znalosti jeho filosofie popravován, bylo by to hlubšímu a kritickému studiu metafysických problémů jenom na prospěch. Ovšem ani on nemá výsady, že by měl výhradně pravdu jen on; jistě má i on nedostaky, proti nimž je možno se obracet. Ale popírati jeho význam pro scholastiku není známkou ducha svobodného a širokého.

vati rozvoj moderní a nejmodernější, je nezbytné především v oboru přírodní filosofie a psychologie. Chtít se v tomto oboru spokojit s výkladem některých spekulativních otázek starší scholastiky, a všechno ostatní přenechat přírodním vědám, znamenalo by nejen odvrátit se od ducha aristotelismu, nýbrž odsoudit přírodní filosofii k úplné neplodnosti a bezvýznamnosti. Souvislost je příliš častá a těsná, aby se nadmíru hojné výsledky novějšího badání, jež se nyní všude dotýkají základních problémů přírodní filosofie, mohly beztréstně zanedbávat. Vědecká kosmologie bez přihlížení k fyzice, chemii a astronomii, psychologie bez fyziologie a experimentální psychologie je už naprosto nemožná. Přírodní vědy k své vlastní škodě zanedbávaly v dřívější době styk s filosofií; filosofie zase by se neměla, jak se to bohužel nejednou stávalo, dopouštět též chyby v opačném směru.⁶¹

Stejnou měrou je nutné, aby představitelé scholastické filosofie věnovali plnou pozornost také filosofii novější a nescholastické. Vždyť doby smutného subjektivismu a positivismu a z nich zrozený zoufalý odvrát od jakékoliv filosofické činnosti jsou už ty tam. Krok za krokem se blíží filosofie leckde předmětu a reálnu. Ba i metafyzika se opět objevila. Návrat přírodních věd k jejich základům a obrácení se experimentální psychologie k zkoumání o vyšší činnosti duševní přispěly k této změně neméně než poznání prázdnoty agnosticizmu a spousta valících se otázek sociologických. Scholastická filosofie stojí zde před stejně velikým úkolem jako Albert a Tomáš v době, kdy se blížila aristotelovsko-arabská filosofie s nepřehledným množstvím nového materiálu a zcela novými problémy a také

⁶¹ Duhem ve svých *Études sur Léonard de Vinci* (III.), Paříž 1913, 266—291, 555—561 poukázal k tomu, jak na počátku novější scholastiky jeden z nejvýznačnějších jejích zástupců, Dominicus de Soto, dovedl spojit nové se starým.

zcela novými a nebezpečnými bludy. Nesmí se v sebe uzavírat, měla by se všude učit a přijímat, vyučovat a se sdílet a hledět rozlišovat, co je pravé a oprávněné, od falešného a nezdravého. Stalo se tak už namnoze šťastně, jako na př. v neobyčejně důležitém oboru problému kauzality, aniž však byla dána posud odpověď obecně uspokojivá a jasná. Poslední otázky vyžadují času a všeobecné součinnosti. Něco podobného platí o problémech sociologických.

Je nesporné, že mezi scholastikou a novější filosofií, jak se už vyvinula, jsou v různých základních otázkách nepřeklenutelné protivy. Ale je také pravda, že účinné vyvrácení může se stát jen na podkladě důkladné znalosti. Sice se vydáváme v nebezpečí, že maříme čas a sílu v boji proti výtvorům fantasmie. Pozorně a svědomitě vyvracet mnohé věty novější filosofie, jež jsou neslučitelné se základy našeho přirozeného poznání a ničí předpoklady křesťanské víry, je proto svatou povinností zvláště všech těch, kdož jsou povoláni působiti na směr ducha naší akademické mládeže.

Nutno zde pouze podotknouti, že scholastický theolog při svém vzdělání a ve své práci musí důkladně přihlížet k theologii pozitivní a k pomocným vědám k ní příslušným. Nejbližším úkolem theologa zůstane povždy dokázat pravdu zjeveného učení z pramenů víry. Zanedbávání těchto pramenů a důkazů z nich čerpaných vedlo, jak zkušenost dosti často ukazuje, k neplodným a nebezpečným spekulacím.

Jedno však dlužno při všech těchto snahách mít na očích. K nabytí shora žádané znalosti přírodních věd a nescholastické novější filosofie, náboženské vědy atd. nestačí jen přečíst si nějakou populární literaturu nebo dokonce jen místa k určitému cíli vybraná. K vyškolení dokonalých odborníků je třeba po dosti četných letech základního scholastické-

ho vzdělání věnovati dostatečný počet semestrů plně universitní praxi v příslušném oboru, s praktickými cvičeními a pilnou prací seminární.

Nemůže se to ovšem žádati stejnou měrou u každého scholasticky vzdělaného filosofa nebo theologa, ba ani ne u každého učitele těchto oborů, nehledě ani k tomu, že každý tak může ovládnouti jen jediný obor. Ale je nezbytné, aby se v příslušném odvětví školská praxe a literární činnost udržovala dostatečným počtem specialistů takto scholasticky i novodobě vyškolených v živém styku s oněmi obory. Toto spojení s duchovním životem okolního světa a s potřebami církevního života zamezí podle svědectví dějin škodlivé uzavření se a zbahnění a dá církvi dokonalé pomocné síly, které podle vzoru velkých učitelů 13. a 16. století v boji duchů budou důstojně zastupovati její zájmy na poli vědy a také zbraněmi vědy.

IV.

SCHOLASTICKÉ STUDIUM A PŘEDPISY POSLEDNÍCH PAPEŽŮ

Proti mnohým dosavadním vývodům o šíři scholastiky a jejích všestranných úkolech, a zvláště o její vnitřní vědecké výstavbě a jejím pokroku, mohl by se někdo vyptati s poukazem Lva XIII. a jeho nástupci k učení sv. Tomáše, s nímž je taková šířka a svoboda neslučitelná. Skutečně také byly takové a podobně formulované obavy v posledních desítiletích dosti často vysloveny, ba stupňovaly se mnohdy i ve výtky necírkevnosti a neposlušnosti vůči nařízením nejvyšší církevní auktority. S jiné strany se tvrdilo, že ona ustanovení ničí svobodu vědy a škrtají proto katolickou filosofii a teologii z řady věd. Proto je naší povinností svědomitě tyto výtky prozkoumati. Jde hlavně o encykliku „Aeterni Patris“ Lva XIII. ze dne 4. srpna 1879, o motu proprio „Doctoris Angelici“ Pia X. ze dne 29. června 1914 a o 24 thesů kongregace pro studia ze dne 27. července 1914, o odpověď „Responsum“ téže kongregace ze dne 7. března 1916, o kodex církevního práva § 589 a 1366 a konečně o encykliku „Studiorum duces“ Pia XI. ze dne 29. června 1923.⁶²

Papežové jakožto strážci a ochránci božího zjevení měli především v úmyslu dáti studujícím klerikům ve filosofii a teologii k vzdělání základnu co nejbezpečnější a nejvíce vyzkoušenou. Aby se zabránilo zbytečnému tápání a hledání, měl se jim dáti v nejčistší a nejjasnější formě společný ma-

⁶² Z papežských listů jsou některá místa uveřejněna v dodatku. Úplné listy a dekrety jsou uveřejněny: „Aeterni Patris“ v „Acta Leonis XIII“ I 255—284; všechny ostatní v „Acta Apostolicae Sedis“: „Doctoris Angelici“ VI (1914) 336—341; dekret o 24 thesích tamtéž 383—386; Responsum: VIII (1916) 156—157; „Studiorum duces“ XV (1923) 309—326.

jetek pravdy celé scholastiky. Že se tento statek pravdy v nejlepší formě nachází právě ve spisech sv. Tomáše a zvláště v jeho theologické Summě, dokázali jsme z celého vývoje scholastiky. Je totiž Summa nejkratší a pro školu nejvhodnější shrnutí oněch scholastických nauk, jež s výjimkou několika bodů vítězně vyšly z bojů s augustinismem, skotismem a nominalismem. Vždyť po zkušební době šesti století mohla se církev odvážiti učení tohoto světce zcela zvláštním způsobem doporučiti svým školám a studujícím a žádati jeho přednášení.

Při tom však tato závaznost nikterak nepřekročuje to, co církev mocí svého božského poslání může a musí činiti. Je povinna chrániti pravdu božího zjevení, a proto i bdíti nad tím, aby ony pravdy přirozeného poznání, jež jsou nutným předpokladem pro víru a mravní řád, zůstaly neporušeny a neohroženy. Odtud její právo pronésti soud i nad takovými pravdami, jež jsou s věrou těsně spojeny. Že církev je v oboru víry jedinou oprávněnou učitelkou, netřeba podotýkati, poněvadž je to pro každého katolíka samozřejmé.

Abychom obě přednesené obavy rozptýlili, musíme jasně vymeziti, k čemu církev zavazuje křesťanské školy filosofie a theologie a její učitele. Především zavazuje k principům sv. Tomáše. Tak to opakuje Pius X., Codex Iuris canonici a papež Pius XI. Podobně se vyjádřil už dříve Lev XIII. Které principy to však především jsou, ukázal jasně papež Pius X. právě v onom listě, jenž nejostřeji zdůrazňuje povinnost držeti se sv. Tomáše. Principy sv. Tomáše se rozumějí ony pravdy, jež největší filosofové a knížata mezi církevními učiteli našli o podstatě lidského rozumového poznání o Bohu a vesmíru, o mravním řádě a posledním cíli tohoto života. Negativně praví, že by se tyto pravdy nedaly chrániti takovou filosofií, jejíž principy jsou tytéž jako principy materialismu, monismu, pantheismu

nebo modernismu, nebo jež by těmto jistě neodporovaly. Hlavními body ve filosofii sv. Tomáše jsou ony základní nauky, na nichž spočívá všechno poznání Boha a přírody.⁶³ Že pak církev musí bezpodmínečně žádati pevné uznávání těchto pravd, nechce-li se sama sebe vzdáti a zapříti své božské poslání, je zřejmé i každému rozumnému nekatolíku.

Bude snad užitečné poukázati na tomto místě na rozdíl, jehož nedbání způsobilo jakýsi zmatek. O „principia et capita“ sv. Tomáše a jeho filosofie je možno mluvit v dvojím smyslu. Může se jednat o „principia“ a „capita“ jeho učení, pokud je toto výrazem křesťanské a scholastické filosofie. Může však býti také řeč o „principia“ a „capita“ jeho učení, pokud je toto uzavřený a přesně ohraničený systém mezi jinými systémy, vzniklými v křesťanské filosofii. Učení na př., že tělo a duše vcházejí spolu v substantiální spojení, nebo scholasticky vyjádřeno, že duše je formou těla, patří nepochybně k principům sv. Tomáše, chápaným v prvním smyslu, a proto se ho nutno držeti. Že však duše je v člověku jedinou formou, jež se přímo spojuje s „materia prima“, je sice hlavní bod soustavy specificky thomistické, ale nikterak to není hlavní bod křesťanské filosofie, ano podle názorů theologů ze staré a novější doby dá se opačné pojetí lépe spojit s učením víry. Podobně je fundamentálním principem křesťanské filosofie, že božské a stvořené bytí je svou nejvnitřnější podstatou rozdílné. Že však tato rozdílnost záleží v tom, že ve tvorech mezi podstatou a jsoucností (essentia et existentia) je reální rozdíl, je sice podle názorů mnohých thomistů fundamentální princip specifického systému sv. Tomáše, kdežto ovšem jiní toto tvrzení, ano i skutečnost, že by tomu byl sv. Tomáš učil, uvádějí v pochybnost; v žádném však případě není to princip scholastické filosofie, poněvadž podle pojetí většiny scholasti-

⁶³ Srovnej citát v dodatku 3.

ků podstatný rozdíl Tvůrce a tvora se dá vysvětliti právě tak dobře nebo ještě lépe bez takového rozlišení. Že Pius X. ve svém motu proprio „*Doctoris Angelici*“ „*principia*“ a „*capita*“ rozuměl hlavně v prvním smyslu, plyne už z hořejšího daného výpočtu. Zvláště dlužno dáti pozor na slova: „*Planum est, cum praecipuum nostris scholasticae philosophiae ducem daremus Thomam. Nos de eius principiiis maxime hoc intelligi voluisse, quibus, tamquam fundamentis, ipsa nititur.*“ „*Ipsa*“ neznačí zde filosofii sv. Tomáše, nýbrž scholastickou filosofii. Je tedy třeba bezpodmínečně se přidržovati oněch principů sv. Tomáše, na nichž spočívá scholastická filosofie. Nikdo však nebude chtíti tvrditi, že scholastická filosofie a thomistická filosofie v užším smyslu jsou jedno a totéž.

K témuž důsledku dospějeme, uvážíme-li, jaké přednosti mají „*principia sancti Thomae*“ podle slov papežových. „*Ita sancte inviolateque servanda sunt posita ab Aquinate principia philosophiae, quibus et talis rerum creaturarum scientia comparatur, quae cum fide aptissime congruat; et omnes omnium aetatum errores refutantur et certo dignosci licet, quae Deo soli sunt neque ulli praeter ipsum attribuenda; et mirifice illustratur tum diversitas tum analogia, quae est inter Deum eiusque opera.*“ Vzniká otázka: Mají všechny tyto přednosti jenom ony principy v učení sv. Tomáše, jež jsou principy a základy systému jemu vlastního a „zvláštního“, na př. jedinstvo podstatné formy, princip individualisační u „*materia signata*“, „*intellectus agens*“ reálně rozdílný od „*intellectus possibilis*“, či jsou tam míněny ony velké principy scholastické filosofie, jež má sv. Tomáš společné s nejlepšími scholastiky? Odpověď v prvním smyslu byla by potupou všech ostatních scholastických učitelů, jako na př. sv. Bonaventury, sv. Alberta Velikého a všech oněch papežů, kteří těmto světcům vzdali tak velkou chválu.

Tak nás vede rozbor textu „*Doctoris Angelici*“ k výkladu jistě dobře odůvodněnému: „*Principia et capita S. Thomae*“, o nichž Pius X. mluví, nejsou nikterak v první řadě principy „thomistického“ systému, nýbrž jsou to ony principy, jež Tomáš jako kníže scholastiků má společné aspoň s vynikajícími scholastiky, jež jsou tedy principy křesťanské filosofie a jež naše sv. víra předpokládá jako podmínky a základ přirozeného řádu. Proto nemůže býti řeči o omezování „*iustae libertatis*“ nebo dokonce o zničení vědy.⁶⁴

Ale nepostoupila sv. Stolica značně dále, když 24 thesí vybraných kongregací pro studia, jež podle názoru žadatelů obsahovaly „*principia et pronuntiata maiora*“ svatého Tomáše, jako takové potvrdila a katolickým školám předepsala? Vždyť některé z těch thesí neobsahují principy ve smyslu společného scholastického dědictví, nýbrž „*principia et pronuntiata maiora*“ ve smyslu učení specificky thomistického. Ve výkladu tohoto dekretu kongregace a odpovědi, již dala později též kongregace, se s počátku namnoze přehlíželo, že kongregace jen prohlašuje, že 24 thesí obsahuje „*principia et pronuntiata maiora*“ sv. Učitele, ale že neukládá nového závazku; závazek lze odvozovati jediné z jiných projevů vůle Magisteria ecclesiae. Ovšem papež Pius X. v motu proprio „*Doctoris Angelici*“, vydaném „*pro Italia et insulis adiacentibus*“, sice nepochybně principy sv. Tomáše v prvním uvedeném smyslu předepsal a učení světcovo vřele doporučil. O „*pronuntiata maiora*“ mluví jen na jednom místě: „*Nunc vero hoc praeterea edicimus, non modo non sequi Thomam, sed longissime a sancto Doctore*

⁶⁴ Sotva třeba podotýkati, že Piu X. a jeho nástupcům ani na mysl nepřišlo dávatí nějaké zvláštní doporučení a zvláštní přednost thomismu ve formulaci bañezianismu. Ve skutečnosti se také nikdo, leč snad tu a tam nějaký extremist, nepokusil dáti papežským předpisům takový rozsah.

aberrare eos, qui quae in ipsius philosophia principia et pronuntiata maiora sunt, illa perverse interpretentur aut prorsus contemnant.“ Zde se vzhledem k „pronuntiata maiora“, pokud jsou rozdílná od „principia“, žádá jen jediná věc: nemají se *falešně* interpretovati a nemá se jimi úplně pohrdati. To je však něco docela jiného než požadovati, aby se beze všeho hájila jako pravdivá. Proto se zdá, že i podle dekretu kongregace, jestliže nebylo dáno žádné jiné autentické vysvětlení, bylo možno se řídit daným vysvětlením.⁶⁵ Nadto pak vyšlo vysvětlení jak od kongregace, tak od nejvyššího zákonodárce.

Na kongregaci byl vznesen dotaz: „Utrum omnes viginti quattuor theses philosophicae... imponi debeant Scholis Catholicis tenendae.“ Odpověď zněla: „Omnes illae viginti quattuor theses philosophicae germanam sancti Thomae doctrinam exprimunt, eaeque proponantur veluti tutae normae directivae.“ Žádnému pozornému čtenáři neujde rozdíl mezi formulací dotazu a odpovědí: „Utrum imponi debeant tenendae“ — „proponantur veluti tutae normae directivae.“ Uložiti a předkládati, musiti zastávati a dostati je předložené jako direktivní normy, v nichž není nebezpečství, není nikterak totéž. Slovo „sententia“ nebo „norma tuta“ má zcela určitý, pevný theologicko-juridický smysl. Podle theologického vyjadřování značí „norma“ nebo „sententia tuta“ větu, od jejíhož zastávání se cír-

⁶⁵ Pro pojetí Pia X. je poučný výrok, jež tehdy učinil P. Ehrlemu a jež mi kardinál Ehrle vypravoval, dáváje mi dovolení ho užití. Papež Pius X. vypravoval při jedné audienci, že k němu přišel sekretář kongregace s 24 thesami, jež prý sestavil milánský jesuita G. Mattiussi, a prosil jej, aby je prohlásil obecně závaznými. Papež však odkázal these, jak sám pravil, k zkoumání svatému Officiu. To odpovědělo, že ty věty jsou sice dovoleny, ale že nemohou ve své obecnosti býti závaznými. Přes toto odmítnutí bylo dále tvrzeno, že sv. Stolice thesám dává jistou přednost (preferenza). Ale na dotaz, jež P. Ehrle po svém návratu z Mnichova r. 1919 u kongregace učinil, nemohl mu býti předložen takový dokument.

kevní auktorita při nynějším stavu badání neobává ohrožení zjevené pravdy, její péči svěřené. Proto vyjádříme „tutae“ přesněji nikoliv slovem „jisté“, poněvadž tohoto slova může býti užito i pro „certae“, nýbrž slovem „neškodné“ nebo „nikterak nebezpečné“, „Sententia certa“ je podle převážného theologického užívání kvalifikace vyšší a také trochu jinak utvářená, než „sententia tuta“. Výrazem „sententia certa“ se vyjadřuje správnost a pravdivost nějakého názoru, kdežto „sententia tuta“ značí bezprostředně jenom její neškodnost pro víru. Prohlásí-li tedy církev nějaké učení jako „norma“ nebo „sententia tuta“, pak ručí za to, že za přítomného stavu vědy nevidí nebezpečí, že by zastávání její se octlo v rozporu s pravdou víry. To je mnoho; neznamená to však samo o sobě totéž jako záruka pro vnitřní pravdivost toho učení. Někaké učení může býti pro víru bez nebezpečství, a přece může býti nesprávné. S tím souvisí, že vedle názoru označeného za bezpečný mohou ještě jiná, ano i opačná mínění o téže otázce býti „tuta“, t. j. bezpečná, „bez nebezpečí“. Pravdivý může býti pouze názor jediný, kdežto bezpečných, „bez nebezpečí“, jich může býti více.

Lze tedy o 24 thesách říci dvojí věc: Předně, že mají býti předkládány, jako vůdčí normy, jež se v obvyklé theologické kvalifikaci označují jako „tutae“. Kongregace se tedy vyjádřila o různých míněních, jež se při mnohých filosofických otázkách vyskytují, že není zřejmý rozpor jejich s věrou. To je výraz zvláštní přízně. Opačným míněním scholastiků, týkajícím se téhož bodu učení, neposkytla církev této přízně; tím však nikterak neprohlásila ani inclusive, že by mínění ta byla nebezpečná nebo méně bezpečná.⁶⁶

⁶⁶ Viz, co o tom pověděl kardinál Ehrle v řeči ze dne 9. března 1924, a obšírný referát o ní v „Osservatore Romano“ ze dne 10. března 1924.

Za druhé nechce kongregace hájení těchto thesí v jejich úhrnu za nynějšího stavu badání předpisovati. Proto zůstává několik z těchto thesí dále jako až dosud v katolických školách ponecháno volnému výkladu, a kdo tak činí, neprohřešuje se proti povinné poslušnosti.

Že třeba papežským předpisům rozuměti v uvedeném smyslu, je dále zřejmé ze dvou listů generálnímu představenému Tovaryšstva Ježíšova Vladimíru Ledóchowskému.⁶⁷ Vzhledem k obviněním, která byla neustále činěna učitelům, kteří v otázkách, ponechaných volnému výkladu, zastávali mínění jiná než thomistická, k obviněním, jež byla brzy rozšířena na řádové představené, poněvadž se nepovažovali za oprávněné omezovati přiznanou svobodu učení a myšlení, požádal generál papeže, aby potvrdil odpověď zemřelého generála Martina, podle níž je názor o reální distinkci stejně jako názor opačný ponechán Tovaryšstvu jako mínění volné. Na tuto prosbu odpověděl papež Benedikt XV. dne 9. března 1915: že ví, že tato odpověď P. Martina vyjadřuje pojetí Lva XIII., a proto že ji schvaluje a přijímá i za svou.

V této odpovědi dlužno věnovati pozornost datu 9. března 1915. Odpověď kongregace, papežem potvrzená, má datum 7. března 1916. Je už předem velmi málo pravděpodobné, že by papež za rok svůj názor byl úplně změnil a to, co dříve výslovně prohlásil za volné mínění, byl potom předepsal jako učení nutně závazné.

Tomu by však tak bylo, kdyby byl 24 thesí uložil zastávati; neboť jednou z nich je učení o reálné distinkci mezi esencí a existencí u tvorů.

Podnět k druhému listu Benedikta XV. vyšel odtud, že generál Tovaryšstva Ježíšova předložil papeži okružní list, jež chtěl poslati svému řádu jménem 26. generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova

⁶⁷ Viz v dodatku č. 5 a 6.

(1915), aby mu doporučil pěstovati učení sv. Tomáše. Obeznamiv se s obsahem okružníku, poslal Benedikt XV. generálovi dopis ze dne 19. března 1917, v němž jeho okružník schvaluje. Papež výslovně zdůrazňuje, že P. generál se právem domnívá, že se dostatečně připojují k učení Andělského učitele ti, po jejichž mínění musí býti předkládán celek učení sv. Tomáše za bezpečné směrnice, aniž by byla povinnost všechny tyto these zastávati. Majíce toto pravidlo na očích, nepotřebují se členové Tovaryšstva obávat, že by nedostali pokynům římských papežů; papežové prý sice měli vždy za to, že je dlužno při studiu theologie a filosofie míti sv. Tomáše vůdcem a mistrem, při tom však má zůstat každému volno v otázkách, o nichž je možno se příti a skutečně se pře, přikloniti se k té neb oné straně.

Tvrdilo se sice, že tímto listem byla udělena Tovaryšstvu dispense nebo privilegium. Toto tvrzení je bez podkladu. Z uvedených dokladů jasně plyne, že o dispens nebo privilej ani nebylo žádáno ani nebyly uděleny. Listy ony jsou tím, co říkají jejich slova; vyjadřují vyžádaný názor a projev vůle nejvyššího zákonodárce o obsahu a závaznosti nařízení jeho kongregace, jak zákonodárce chce, aby se jim rozumělo. Je ovšem pravda, že ony listy nejsou autentickým výkladem kongregace, celou církve zavazujícím. Už také proto jím nejsou, ježto úřední oznámení tohoto výkladu nebylo dáno celé církvi. Proto se ani potom osobám stojícím mimo Tovaryšstvo nebránilo zastávati jiný výklad. Ale pro každého, kdo je nepodjatý, bylo oficiální vyjádření papežovo vítaným prostředkem k správnému pojmání dekretu, zvláště ježto se úplně shoduje s rozhodnutím Benediktovým, jež slavnostně učinil při jiné příležitosti. Ve své encyklice „Ad beatissimi Apostolorum principis“ ze dne 1. listopadu 1914⁶⁸ pravil

⁶⁸ Acta Apostolicae Sedis VI. (1914) 576.

o svobodě a hranicích privátních názorů: „Item nemo privatus, vel libris diariisve vulgandis vel sermonibus publice habendis, se in Ecclesia pro magistro gerat. Norunt omnes, cui sit a Deo magisterium Ecclesiae datum; huic igitur integrum ius esto pro arbitrato loqui, cum voluerit; ceterorum officium est loquenti religiose obsequi dictoque audientes esse. In rebus autem, de quibus, salva fide et disciplina — cum Apostolicae Sedis iudicium non intercesserit — in utramque partem disputari potest, dicere quid sentiat idque defendere, sane nemini non licet. Sed ab his disputationibus omnis intemperantia sermonis absit, quae graves afferre potest offensiones caritatis, suamque quisque tueatur libere quidem, sed modeste sententiam nec sibi putet fas esse, qui contrariam teneat, eos hac ipsa tantum causa, vel suspectae fidei arguere vel non bonae disciplinae.“ Tato svoboda mínění, přiznaná zde v uvedených mezích od apoštolské Stolice, neměla by se samovolným výkladem církevních dokumentů zúžovat.

Uvedený projev Benedikta XV. má ovšem také velký význam při výkladu kanonů 589 a 1366 církevního zákoníku. Rozhodující paragraf 1366 § 2 zní: *Philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia eaque sancte teneant.* Z toho je jasné, že filosofické a theologické vyučování musí býti podáváno podle metody, učení a principů sv. Tomáše. Stejně je samozřejmé, že učení sv. Tomáše, pokud je nepochybně správné a svým obsahem ode všech katolických škol zastáváno jako pravdivé nebo jinak theologicky pevně stanovené, musí býti nejen vykládáno, nýbrž i uznáváno. Dále je učitel zavázán plnit žáky úctou, ba láskou k učení světcovu a naváděti je k pilnému studiu děl Akvinátových. To plyne jasně z *Instructiones Apostolicae Sedis*, k nimž odkazuje kan. 589 § 1.

Je však otázka, zda učitel podle kanonu je zavázán jako pravdivá zastávati ve škole jednotlivá učení, zvláště taková, jež v specificky thomistickém smyslu mají základní důležitost, při čemž se ovšem předpokládá, že jde o taková učení, jež jsou theologicky svobodná, o něž je uvnitř církve mezi školami spor.

Zdá se, že pro zápornou odpověď mluví dobré důvody již samy sebou. V can. 1366 se praví, že studium a vyučování má se díti zcela „ad rationem“ atd., to jest podle způsobu, metody, učení a principů Andělského učitele neboli „se stálým přihlížením“ k nim. Dále se praví, že je třeba svědomitě se řídití touto metodou a těmito principy: „aeque sancte teneant.“ To však neznamená, že je nutno přednášeti nebo zastávati šmahem všechny jednotlivé věty této nauky jakožto „pravdivé“ nebo dokonce „výlučně pravdivé“, a že je třeba zřítí se veškeré kritiky, i kdyby byla věcně sebe lépe odůvodněna; spíše se musí rozuměti v souvislosti a s přihlížením ke všem příslušným církevním dokumentům ve smyslu „chovati u veliké úctě“, „velmi si vážití“, uznávati je za bezpečnou direktivní normu. Z kánonu samého nelze aspoň uvéstí usvědčujícího důkazu pro to, že by byla závaznost hájiti všechna učení a principy filosofie specificky thomistické. Ale mimo to týž zákonodárce přiznal v uvedeném listu jesuitskému generálovi ve smyslu dříve vymezeném svobodu mínění, co se týče oněch 24 thesís. Formálně juridicky mohlo by se dnes k odpovědi tehdá udělené uplatňovati, že byla dána dříve, než byl Codex iuris canonici promulgován (27. května 1917) a než vešel v platnost (19. května 1918), že se jí tedy nelze dovolávati pro smysl příslušných kánonů. Tato úvaha čistě formálně juridická by měla význam, kdyby rozumný výklad těchto kánonů byl ve zřejmém rozporu s onou odpovědí. Ale tomu tak nikterak není. Rozumně nelze míti za to, že by zákonodárce, když

byl krátce před promulgací zákona výslovně o svém úmyslu a mínění tázán, řekl opak toho, co chtěl potom ve svém zákoně vyjádřiti. Absolutně možné to sice je. Dokud se však neuvedou průkazné důvody pro tento předpoklad, lze jej právem zamítnouti.

Vše, co až dosud bylo řečeno o dekretu kongregace pro studia a o kánonu 1366, mělo jen cenu privátní interpretace, jež se ovšem mohla opíratí o jasný, i když ne v přísném smyslu autentický, obecně zavazující projev mínění nejvyššího zákonodárce. Dnes však po encyklice „*Studiorum duces*“ ze dne 29. června 1923 a po apoštolské konstituci „*Deus scientiarum Dominus*“ ze dne 24. května 1931 lze říci více. V encyklice máme před sebou autentický, na celou církev se vztahující výklad zákonodárce k smyslu příslušného kánonu a nepřimo i k dekretu kongregace pro studie. Papež uvádí kánon 1366 a žádá, aby se každý učitel řídil svědomitě touto normou, aby Tomáše vpravdě mohl zváti svým učitelem. S druhé strany ve větě hned následující dává na vůli v otázkách, o nichž je v katolických školách mezi význačnými auktory spor, přidržeti se onoho názoru, jenž se komu zdá pravděpodobnější. Byl by výklad úplně neudržitelný a smyslu odporující, kdyby někdo chtěl ze svobody, již papež zde všem dává, vylučovati naukovou činnost při vyučování. Neboť v předcházejícím odstavci mluvil papež v prvé řadě o učitelích; kánon hned nato uvedený jedná výhradně o „profesorech“. A ve větě hned následující nebyla by už řeč o profesorech? Papež prý je má na očích jen tam, kde jim ukládá závazky, nikoliv však tam, kde jim dává svobodu, ačkoliv sám ani slůvkem se nezmiňuje, že tato svoboda neplatí pro všechny. Takový výklad je pouhá zvůle. Nikoli, jako kánon zavazuje všechny, o nichž může býti řeč, tak je také pro všechny svoboda, již papež připouští v uvedeném výkladu toho kánonu.

Proti tomuto smyslu mohli by zástupci výkladu

omezujícího (*interpretatio restrictiva*) listu Pia X., dekretu kongregace a kánonu 1366 učiniti ještě poslední pokus k záchraně svého pojetí. Mohli by se odvolávati na to, že Pius XI. v „*Studiorum duces*“ výslovně potvrzuje to, co stanovili jeho předchůdci, zvláště Lev XIII. a Pius X. Je tedy ponechána svoboda jen potud, pokud nejde o principy a hlavní body soustavy Akvinatovy, k nimž náleží i 24 thesí studijní kongregace. Na tuto námitku lze především odpověděti, že provésti takový důkaz je povinností zastánců výkladu restringujícího; musí ukázati, že jen jejich výklad vyhovuje doslovnému znění a smyslu zákona, a že daný širší výklad nařízení Lva XIII. a Pia X. je neudržitelný. Dále si třeba povšimnouti ještě tohoto. Směrodatnou při všech disciplinárních předpisech — a o takové se zde jedná — je vždy vůle „současného držitele“ zákonodárné moci. Jestliže tedy zákonodárce obnoví nebo potvrdí dřívější zákon, děje se tak v případech pochybnosti jenom potud, pokud to není v rozporu s nynější jasně vyslovenou „*mens legislatoris*“. Kdyby tedy byl rozpor mezi listem „*Doctoris Angelici*“ Pia X. a encyklikou „*Studiorum duces*“ Pia XI., pak by byla encyklika „*Studiorum duces*“ jediné směrodatná. *Motu proprio* Pia X. by platilo jen potud, pokud je slučitelné s jasným slovním zněním encykliky „*Studiorum duces*“, ne pokud je s ní v rozporu. Než jasný smysl encykliky „*Studiorum duces*“ je ten, že Tomáš musí vpravdě býti „*magister omnium*“, že vyučování ve filosofii a theologii se musí díti „*secundum rationem, principia, doctrinam S. Thomae*“, že však na druhé straně v jednotlivém případě ve sporných otázkách, jinak volných, nemá nikomu býti bráněno sledovati mínění, jež se mu zdá pravděpodobnější, lze-li o něm předpokládati, že se řídí 24 thesami jako „*normis directivis*“. Náleží-li tedy k sporným otázkám také takové, jež se dotýkají jednotlivých „*principia et*

capita“ učení sv. Tomáše, pak by byla encyklika „*Studiorum ducem*“ vzhledem k motu proprio „*Doctoris Angelici*“ zákon restriktivní; stará svoboda by byla znovu obnovena.⁶⁹ Avšak z dřívějších vývodů, jak se zdá, plyne, že domněnka, jako by šlo o zákon restriktivní, je neodůvodněná.

Že nejvyšší zákonodárce na tento svůj autentický výklad klade zvláštní důraz, je zřejmo z „*Ordinationes*“ k apoštolské konstituci „*Deus scientiarum Dominus*“ ze dne 24. května 1931, které vydala kongregace pro studia z příkazu a s výslovným potvrzením papežovým dne 12. června 1931. V konstituci (art. 29) bylo nařízeno: „*In facultate theologica . . . earum veritatum (fidei) natura et intima ratio ad principia et doctrinam S. Thomae Aquinatis investigentur et illustrentur*“, a dále: „*In facultate philosophica Philosophia tradatur, eaque ita, ut auditores plena cohaerentique synthesis doctrinae ad methodum et principia S. Thomae Aquinatis instituantur*“. „*Ordinatio*“ k tomu podotýká: „*Quae in art. 29 a et c Constitutionis Apostolicae de institutione ad Angelici Doctoris rationem, principia, doctrinam statuuntur, sancte servantur, ad normam Litterarum Encyclicarum Leonis PP. XIII. „Aeterni Patris“ d. d. 4. Augusti 1879 et Pii XI. „Studiorum ducem“ d. d. 29. Junii 1923.*“

Následování sv. Tomáše, zářivé hvězdy mezi scholastickými učiteli, „*Doctoris communis*“ — a rozumná svoboda, jež je v zájmu církve samé a jež je základní podmínkou vědeckého badání, jsou encyklikou spojeny v úplnou harmonii.

⁶⁹ Františkánská regule, schválená kongregací pro řeholníky dne 26. srpna 1921: „*In doctrinis philosophicis et theologis scholae Franciscanae ex animo inharere studeant, ceteros scholasticos, Angelicum praesertim Doctorem D. Thomam, catholicarum scholarum caelestem patronum, magni faciant (Regula et Constitutiones Generales Fratrum minorum, Reg. 277)* — není tedy privilegovanou výjimkou z obecného zákonodárství, nýbrž je to předpis souhlasící se smyslem zákona.

Shrneme-li stručně výsledky dosavadních úvah, musíme říci, že církev jednala nanejvýš moudře, když svým školám a učencům tak vřele doporučila scholastickou filosofii a teologii, ba že ji pro církevní ústavy předepsala. Neboť ve vzniku právě této filosofie může každý, i nepodjatý jinověrec, jasně sledovati řízení božské Prozřetelnosti. Žádná jiná věda není pro své metafysické základy, svou metodu, svůj soulad se zjevením tak způsobilá, aby dokázala nutné předpoklady zjevení, je rozvinula a spekulativně objasnila, uvedla je v pevně stmelenu soustavu a je hájila, jako filosofie scholastická a jí v podstatě podobná scholastická teologie.

Dále úplně rozumíme, proč papežové, především posledního století, opět a opět všem doporučují sv. Tomáše a jeho učení. Doba je příliš vážná, aby se mohlo plýtvati nejlepšími silami na otázky čistě školské a na vyřizování školských protiv. Jistě vždy budou různé názory a sporné otázky, jež musí býti i vědecky projednávány. Při tom však musí býti směrodatná věcná důležitost otázek, nikoliv tradice a potřeba uplatnění tu neb onu školu. Proto dala církev všem sv. Tomáše za společného učitele, podle jehož příkladu mají vykládati velké problémy, aby se dopomohlo k vítězství pravdy, a ne té neb oné tradici. Vždyť on je vynikajícím způsobem vzorem pro takové společné a nezištné hledání pravdy. On nám nejen ukázal cestu, ale zjednal nám i prostředky, ano v mnohých otázkách položil nerozborné základy.

Dovedeme také konečně dobře oceniti, proč církev při vši úctě k „společnému Učiteli“ zamítla pokusy učení světcovo zdůrazňovati takovým způsobem, že by názory ostatních význačných škol tím

byly odsuzovány nebo aspoň méně hodnoceny. Ví až příliš dobře, jaký význam má pro vyzkoumání pravdy svobodné závodění názorů, jež umožňuje všestranné objasnění nějaké otázky i s rozdílných stanovisk. Pokud zůstávají zachovány víra a požadavky lásky, může to jen býti k prospěchu pravdy a tím i církve, podporovatelky veškeré pravdy. Proto ona „iusta libertas“, již dopřává všem učitelům, studujícím a badatelům. Chce-li se jednotlivý učenec, ústav nebo řád těsněji připojiti k Tomáši neb jinému učiteli, mají k tomu plné právo a svobodu. Splní-li jen podmínky několikrát zdůrazněné, nestaví jim církev v cestu překážek.

Cíl je jasně vytčen, vůdce je připraven, cesta pro službu pravdy je volná; naším úkolem je všemi silami v bratrské křesťanské jednotě pracovati o to, aby scholastická filosofie a theologie naší doby byla hodna svých velkých dějin a osvědčila se schopnou k svým velkým úkolům. To bylo nejmoučnější přání auktora tohoto spisu, nedávno zemřelého, jež jeho první vydání zakončil slovy: „Vždyť žijeme v době, v níž se nám naskýtají nepoměrně vyšší a důležitější práce (než pouhé školské spory) v zájmu církve a vědy, práce, jež slibují největší úspěch a bez zneuctění církevní vědy nemohou býti déle zanedbávány. Nezahrabávejme se do své těsné domácnosti, nýbrž rozhlédněme se kolem sebe, kde lze leccos získati, leccemus zabrániti, leccos opravit. Nedejme se nikým překonati ve vynalezavosti, šfíři rozhledu a ve velkorysé a vytrvalé práci!“

Dodatek

NĚKOLIK DOKUMENTŮ

1. Z BULY SIXTA V. „SUPERNA CAELESTIS PATRIA“,
JÍŽ SE SV. BONAVENTURA PROHLAŠUJE CIRKEV-
NÍM UČITELEM. (14. března 1588.)

... Divino enim illius munere, qui solus dat spiritum scientiae et sapientiae et intellectus, quique Ecclesiam suam per saeculorum aetates, prout opus est, novis beneficiis auget, novis praesidiis instruit, inventa est a maioribus nostris, sapientissimis viris, theologia Scholastica, quam duo potissimum gloriosi Doctores, angelicus sanctus Thomas et seraphicus sanctus Bonaventura, clarissimi huius facultatis professores et primi inter eos, qui in Sanctorum numerum relati sunt, excellenti ingenio, assiduo studio, magnis laboribus et vigiliis excoluerunt atque ornarunt, eamque optime dispositam multisque modis praeclare explicatam posteris tradiderunt. Et huius quidem tam salutaris scientiae cognitio et exercitatio, quae ab uberrimis divinarum litterarum, summorum Pontificum, sanctorum Patrum et Conciliorum fontibus dimanat, semper certe maximum Ecclesiae adiumentum afferre potuit, sive ad Scripturas ipsas vere et sane intelligendas et interpretandas, sive ad Patres securius et utilius perlegendos et explicandos, sive ad varios errores et haereses detegendas et refellendas. His vero novissimis diebus, quibus iam advenerunt tempora illa periculosa ab Apostolo descripta, et homines blasphemi, superbi, seductores proficiunt in peius, errantes et alios in errorem mittentes, sane catholicae fidei dogmatibus confirmandis et haeresibus confutandis pernecessaria est. Et profecto rem ita se habere, ipsimet veritatis inimici sunt iudices, quibus theologia Scholastica maxime est formidolosa, qui profecto intelligunt, apta illa et inter se nexa rerum et causarum cohaerentia, illo ordine et dispositione, tamquam militum in pugnando instructione, illis dilucidis definitionibus et distinctionibus, illa argumentorum firmitate et acutissimis disputationibus lucem a tenebris, verum a falso distingui, eorumque mendacia multis praestigiis et fallaciis involuta, tamquam veste detracta, patefieri ac denudari. Quanto igitur magis illi hanc munitissimam Scholasticae theologiae arcem oppugnare et evertere conantur, tanto magis nos decet hoc invictum fidei propugnaculum defendere, et hereditatem patrum nostrorum conservare et tueri,

et acerrimos veritatis defensores meritis honoribus, quantum possumus, decorare...

Quod igitur a nobis et seraphici Ordinis caritas et sancti Bonaventurae meritorum magnitudo et catholicae Ecclesiae, cuius gubernacula nobis, licet immerentibus, a Deo commissa sunt, utilitas et aedificatio requirit, habita super his omnibus cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. Cardinalibus deliberatione matura, de eorundem consilio et unanimi assensu et ex certa nostra scientia ac de attributae nobis Apostolicae potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione, doctrinam ipsius S. Bonaventurae a supradictis praedecessoribus nostris, Clemente IV, Gregorio X et Sixto IV laudatam, in Concilio Lugdunensi maxime spectatam, in Florentino etiam ad res difficiles explicandas adhibitam, gravissimorum virorum auctoritate testificatam et commendatam et eximio Ecclesiae Doctore dignam, nos quoque plurimum in Domino laudamus et commendamus, ac litteras eiusdem Sixti IV, quas pro expressis hoc loco haberi volumus, excepta eius ordinatione de festo die S. Bonaventurae secunda dominica Iulii celebrando, horum tenore approbantes et innovantes, ipsum S. Bonaventuram iure sanctorum Doctorum consortio ab eodem Sixto IV adscriptum et connumeratum, auctoritate Apostolica tenore praesentium inter praecipuos et primarios, qui theologiae facultatis magisterio excelluerunt, habendum ac venerandum esse, decernimus et declaramus.

S. Bonaventurae opera omnia, ed. Quaracchi, I (1882) XLIX—LI.

2. Z ENCYKLIKY LVA XIII. „AETERNI PATRIS“ (4. srpna 1879).

Vybrána jsou místa, v nichž papež mluví o ceně učení sv. Tomáše a jeho studiu.

Iamvero inter Scholasticos Doctores omnium princeps et magister longe eminent Thomas Aquinas; qui, uti Caietanus animadvertit, veteres doctores sacros quia summe veneratus est, ideo intellectum omnium quodammodo sortitus est. (In 2am 2ae q. 148, a. 4 in fin.) Illorum doctrinas, velut dispersa cuiusdam corporis membra, in unum Thomas collegit

ita adauxit, ut catholicae Ecclesiae singulare praesidium et decus iure meritoque habeatur. — Ille quidem ingenio docilis et acer, memoria facilis et tenax, vitae integerrimus, veritatis unice amator, divina humanaque scientia praedives, Soli comparatus, orbem terrarum calore virtutum fovit et doctrinae splendore complevit. Nulla est philosophiae pars, quam non acute simul et solide pertractarit: de legibus ratiocinandi, de Deo et incorporeis substantiis, de homine aliisque sensibilibus rebus, de humanis actibus eorumque principiis ita disputavit, ut in eo neque copiosa quaestionum seges, neque apta partium dispositio, neque optima procedendi ratio, neque principiorum firmitas aut argumentorum robor, neque dicendi perspicuitas aut proprietates, neque abstrusa quaeque explicandi facilitas desideretur.

Illud etiam accedit, quod philosophicas conclusiones angelicus Doctor speculatus est in rerum rationibus et principiis, quae quam latissime patent, et infinitarum fere veritatum semina suo velut gremio concludunt, a posterioribus magistris opportuno tempore et uberrimo cum fructu aperienda. Quam philosophandi rationem cum in erroribus refutandis pariter adhibuerit, illud a se ipse impetravit, ut et superiorum temporum errores omnes unus debellarit, et ad profligandos, qui perpetua vice in posterum exoriturus sunt, arma invictissima suppeditarit. — Praeterea rationem, ut par est, a fide apprime distinguens, utramque tamen amice consocians, utriusque tum iura conservavit, tum dignitati consuluit, ita quidem, ut ratio ad humanum fastigium Thomae pennis evecta, iam fere nequeat sublimius assurgere, neque fides a ratione fere possit plura aut validiora adiumenta praestolari, quam quae iam est per Thomam consecuta . . .

Nos igitur, dum edicimus libenti gratoque animo excipiendum esse, quidquid sapienter dictum, quidquid utiliter fuerit a quopiam inventum atque excogitatum, Vos omnes, Venerabiles Fratres, quam enixe hortamur, ut ad catholicae fidei tutelam et decus, ad societatis bonum, ad scientiarum omnium incrementum auream sancti Thomae sapientiam restituatis et quam latissime propagetis. Sapientiam sancti Thomae dicimus; si quid enim est a doctoribus Scholasticis vel nimia subtilitate quaesitum, vel parum considerate traditum, si quid cum exploratis posterioris aevi doctrinis mi-

nus cohaerens vel denique quoquo modo non probabile, id nullo in pacto animo est aetati nostrae ad imitandum proponi. — Ceterum, doctrinam Thomae Aquinatis studeant Magistri a Vobis intelligenter lecti in discipulorum animos insinuare; eiusque prae ceteris soliditatem atque excellentiam in perspicuo ponant. Eandem Academiae a Vobis institutae aut instituendae illustrent ac tueantur et ad grassantium errorum refutationem adhibeant. — Ne autem supposita pro vera, ne corrupta pro sincera bibatur, providete, ut sapientia Thomae ex ipsius eius fontibus hauriatur, aut saltem ex iis rivis, quos ab ipso fonte deductos adhuc integros et illimes decurrere certa et consors doctorum hominum sententia est: sed ab iis, qui exinde fluxisse dicuntur, re autem alienis et non salubribus aquis creverunt, adolescentium animos arcendos curate.

Leonis XIII Pontificis Maximi Acta I, Romae 1881, 272—274, 282—283.

Sanctissimi Domini Nostri Leonis Divina Providentia Papae XIII Epistolae Encyclicae. Series prima, 1878 ad 1880, Friburgi Brisgoviae 1900, 33—35, 47—49.

3. Z MOTUPROPRIA PAPEŽE PIA X. PRO ITALIA ET INSULIS ADIACENTIBUS „DOCTORIS ANGELICI“.

(Ze dne 29. června 1914.)

Papež vykládá, co rozumí v prvé řadě principy sv. Tomáše, jichž se všichni mají přidržeti.

Iam vero, cum dictum hoc loco a Nobis esset *praecipue* Aquinatis sequendam philosophiam, non *unice*, nonnulli sibi persuaserunt Nostrae sese obsequi aut certe non refragari voluntati, si quae unus aliquis e Doctoribus scholasticis in philosophia tradidisset, quamvis principiis S. Thomae repugnantia, illa haberent promiscua ad sequendum. At eos multum animus fefellit. Planum est, cum praecipuum nostris scholasticae philosophiae ducem daremus Thomam, Nos de eius principiis maxime hoc intellegi voluisse, quibus tamquam fundamentis ipsa nititur. Ut enim illa reicienda est quorundam veterum opinio nihil interesse ad Fidei veritatem, quid quisque de rebus creatis sentiat, dummodo de Deo recte sentiat, siquidem error de natura rerum falsam

Dei cognitionem parit; ita sancte inviolateque servanda sunt posita ab Aquinate principia philosophiae, quibus et talis rerum creaturarum scientia comparatur, quae cum Fide aptissime congruat (Contra gent. I. 2, c. 2 et 3), et omnes omnium aetatum errores refutantur; et certo dignosci licet quae Deo soli sunt neque ulli praeter ipsum attribuenda (ibid. c. 3 et S. theol. I, q. 12, a. 4 et q. 54, a. L); et mirifice illustratur tum diversitas tum analogia quae est inter Deum eiusque opera; quam quidem et diversitatem et analogiam Concilium Lateranense IV sic expresserat: „Inter Creatorem et creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda“ (Decret. IIa „Damnamus ergo“ etc. Cf. S. Thom., Q. disp. De scientia Dei a. 11). Ceterum, his Thomae principiis, si generatim atque universe de iis loquamur, non alia continentur, quam quae nobilissimi philosophorum ac principes Doctorum Ecclesiae meditando et argumentando invenerant de propriis cognitionis humanae rationibus, de Dei natura rerumque ceterarum, de ordine morali et ultimo vitae fine assequendo. Tam praeclaram autem sapientiae copiam, quam hic a maioribus acceptam sua prope angelica facultate ingenii perpolivit et auxit et ad sacram doctrinam in mentibus humanis praeeparandam, illustrandam tuendamque (In I. Boethii De Trin. q. 2, a. 3) adhibuit, nec sana ratio vult negligi nec Religio patitur ulla ex parte minui. Eo vel magis, quod si catholica veritas valido hoc praesidio semel destituta fuerit, frustra ad eam defendendam quis adminiculum petat ab ea philosophia, cuius principia cum Materialismi, Monismi, Pantheismi, Socialismi variisque Modernismi erroribus aut communia sunt aut certe non repugnant. Nam quae in philosophia S. Thomae sunt capita, non ea haberi debent in opinionum genere, de quibus in utramque partem disputare licet, sed velut fundamenta, in quibus omnis naturalium divinarumque rerum scientia consistit: quibus submotis aut quoquo modo depravatis, illud etiam necessario consequitur, ut sacrarum disciplinarum alumni ne ipsam quidem percipiant significationem verborum, quibus revelata divinitus dogmata ab Ecclesiae magisterio proponuntur.

Acta Apostolicae Sedis VI (1914) 336—338.

4. Z ENCYKLIKY PAPEŽE PIA XI „Studiorum ducem“ (29. září 1923).

Papež zdůrazňuje těsné následování sv. Tomáše jakožto vůdce při studích; zároveň se vymezuje iusta libertas, jež má při tomto následování zůstat zachována.

Quemadmodum igitur olim Aegyptiis in summa annonae caritate dictum est „Ite ad Ioseph“, a quo sibi ad alendum corpus frumenti suppeditaretur copia, ita iis, quotquot nunc sunt in desiderio veritatis, „Ite ad Thomam“ Nos dicimus, ut ab eo sanae doctrinae pabulum, quo affluit, in sempiternam suorum animorum vitam petant. Atque hoc pabulum in promptu esse et parabile omnibus, cum causa ageretur de ipso Thoma in beatorum caelorum numerum adscribendo, sic est iurisiurandi religione testatum: „Sub huius Doctoris lucida et aperta doctrina floruerunt quam plures magistri religiosi et saeculares, propter modum compendiosum, apertum et facilem... etiam laici et parum intellegentes appetunt ipsa scripta habere.“

Nos autem, quae et decessores Nostri in primisque Leo XIII (Litt. Encycl. „Aeterni Patris“) et Pius X (Motu proprio „Doctoris Angelici“ diei 29. Iunii 1914) decreverunt et Nosmet ipsi anno superiore mandavimus, ea omnia volumus sedulo attendant inviolateque servant ii praesertim, quicumque in clericorum scholis maiorum disciplinarum magisteria obtinent. Iidem vero sibi persuadeant tum se suo officio satisfacturos itemque expectationem Nostram expleturos esse, si cum Doctorem Aquinatem, scripta eius diu multumque volutando, adamare coeperint, amoris huius flagrantiam cum alumnis disciplinae suae, ipsum Doctorem interpretando, communicent, idoneosque eos reddant ad simile studium in iis excitandum.

Scilicet inter amatores sancti Thomae, quales omnes decet esse Ecclesiae filios, qui in studiis optimis versantur, honestam illam quidem cupimus iusta in libertate aemulationem, unde studia progrediuntur, intercedere, at obrectationem nullam, quae nec veritati suffragatur et unice ad dissolvenda valet vincula caritatis. Sanctum igitur unicuique eorum esto quod in Codice iuris canonici praecipitur, ut „philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertrac-

tent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant"; atque ad hanc normam ita se omnes gerant, ut eum ipsi suum vere possint appellare magistrum. At ne quid eo amplius alii ab aliis exigant, quam quod ab omnibus exigit omnium magistra et mater Ecclesia: neque enim in iis rebus, de quibus in scholis catholicis inter melioris notae auctores in contrarias parte disputari solet, quisquam prohibendus est eam sequi sententiam, quae sibi verisimilior videatur.

Acta Apostolicae Sedis XV (1923) 323—324.

5. ŽÁDOST GENERÁLA TOVARYŠTVA JEŽÍŠOVA VLADIMÍRA LEDÓCHOWSKÉHO K PAPEŽI BENEDIKTU XV, TÝKAJÍCÍ SE HÁJENÍ VĚCNÉHO ROZDÍLU MEZI ESSENCÍ A EXISTENCÍ NA ŠKOLÁCH TOVARYŠTVA JEŽÍŠOVA A ODPOVĚĎ PAPEŽOVA. (9. března 1915.)

Beatissime Pater!

Ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus humiliter peto, ut Sanctitas Vestra ad dubia omnia tollenda responsum datum piae memoriae P. Generali Martín in quaestione de reali inter essentiam et existentiam distinctione approbare dignetur. — Responsum vero fuit sequens: Sententia realis distinctionis inter essentiam et existentiam, prouti sententia contraria, est in Societate libera et unicuique licet eam sequi et docere, sub hac tamen duplici conditione: 1. ne eam quasi fundamentum faciat totius philosophiae christianae atque necessariam asserat ad probandam existentiam Dei eiusque attributa, infinitudinem etc. et ad dogmata rite explicanda et illustranda; 2. ne ulla nota inuratur probatis et eximiis Societatis Doctoribus, quorum laus est in Ecclesia.

Et Deus.

Romae, die 9. Martii 1915.

VI. Ledóchowski,
Praep. Gen. Soc. Iesu.

Praedictum responsum R. P. Martín novimus exaratum

fuisse iuxta mentem Leonis XIII fel. rec. ideoque illud approbamus et nostrum omnino facimus.

Ex aedibus Vaticanis, die 9 Martii 1915.

Benedictus PP. XV.

6. LIST PAPEŽE BENEDIKTA XV. GENERÁLU TOVARYŠTVA JEŽÍŠOVA. (19. března 1917.)

Papež schvaluje výklady, které dal generál v listě k svému řádu o následování sv. Tomáše, a dává svobodu v sporných otázkách následovati to neb ono mínění.

List generálův je uveřejněn v „Zeitschrift für kathol. Theologie“ XLII (1918) 207—253.

Dilecto filio Wladimiro Ledóchowski, Praeposito Generali Societatis Iesu. Zizers.

Benedictus PP. XV.

Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem. Quod de fovenda divi Thomae doctrina sollicitus tuam Societati Iesu aperire mentem deliberaveris, scriptamque in id epistolam, antequam Sodalibus mitteres, Nobis officiose subieceris, grate admodum et opportune fecisti.

Qui enim, ut nosti, complures usque adhuc occasiones studiose quaesivimus edicendi publice, quantum Nobis cordi sit honorem disciplinae Aquinatis catholicis in scholis debitum haberi, fieri non poterat, ut non libenter praeceptiones legeremus, quibus aptam et consentaneam ipse etiam operam confers optatis Nostris explendis.

Neque minus iucunde animadvertimus aequa te lance rationum momenta perpendisse quibus, quemadmodum oporteat a Sancti Thomae doctrinis esse, hinc inde disceptando contenditur.

Quo quidem in iudicio recte Nos te sensisse arbitramur, quum eos putasti Angelico Doctori satis adhaerere, qui universas de Thomae doctrina theses perinde proponendas censeant, ac tutas ad dirigendum normas, nullo scilicet omnium amplectendarum thesium imposito officio.

Eiusmodi spectantes regulam, possunt Societatis alumni iure timorem deponere, ne eo quo par est obsequio iussa non prosequantur Romanorum Pontificum, quorum ea con-

stans sententia fuit, ducem ac magistrum in theologiae et philosophiae studiis Sanctum Thomam haberi opus esse, integro tamen cuique de iis in utramque partem disputare, de quibus possit soleatque disputari.

Haec si fiant, illa certe summopere probanda consequentur bona, ut quum fratrum caritas ab offensione custodiatur, tum debita in Vicarium Christi observantia veneratioque vigeat; quae quidem, si nulli non praecepta christiano est, at vero peculiari quodam officio censenda est Societatem Iesu perstringere.

Nos autem, compositis dissidiis additisque cognitioni veri animis, non modo sacrarum disciplinarum exstituram inde progressionem speramus, verum etiam Sodalitatem ipsam, tam bene de Ecclesia meritam, profecturam, exemploque et Angelici Doctoris asseclis et caritatis divinae studiosis futuram confidimus.

Auspicem caelestis gratiae Nostraeque benevolentiae testem Apostolicam Benedictionem tibi, Magistris ac Sodalibus universis ex animo impertimus.

Datum Romae apud Sancti Petrum die XIX Martii MCMXVII, Pontificatus Nostri anno tertio.

Benedictus PP. XV.

7. FRANTIŠEK DE VITORIA A MELICHAR CANO O NÁSLEDOVÁNÍ NAUKY SV. TOMÁŠE.

Quamquam illos probare non soleo, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabii verbis utar, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere. Theologo nihil est necesse in cuiusquam iurare leges. Maius enim est opus atque praestantius, ad quod ipse tendit, quam ut magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiae laude perfectus. Memini de praeceptore meo ipso (Francisco de Vitoria) audire, cum nobis secundam secundae partem coepisset exponere, tanti divi Thomae sententiam esse faciendam, ut si potior alia ratio non succurreret, sanctissimi et doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonebat rursum, non oportere sancti Doctoris verba sine delectu et examine accipere; immo vero si quid aut durius aut improbabilius dixerit, imitatos nos eiusdem in simili re modestiam et industriam,

qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat nec in sententiam eorum, ratione in contrariam vocante, transit. Quod ergo praeceptum diligentissime tenui. Non enim ullam, non divi Thomae dico, sed ne magistri mei opinionem quidem revocavi ad arbitrium meum: nec cordi tamen fuit iurare in verba magistri. Nam et vir erat ille natura ipsa moderatus: at cum divo etiam Thoma aliquando dissensit, maioremque, meo iudicio, laudem dissentiendo, quam consentiendo assequebatur: tanta erat in dissentio reverentia.

Melchior Cano, Loci theologici l. 12, prooemium.

8. DOBRÉ ZDÁNÍ PROFESORSKÉHO SBORU UNIVERSITY V SALAMANCE ZE DNE 20. SRPNA 1552 O ZACHOVÁNÍ STOLIC PRO NAUKU SCOTOVU, TOMÁŠOVU A DURANDOVU.

Když chtěli z úsporných důvodů na universitě v Salamance odstraniti menší stolice (catedrillas) a chtěli v ranních a odpoledních přednáškách místo Lombarda jako učebnici prostě zavésti Summu theologiae, vyslovila se universita v seděni profesorského sboru proti této novotě a odůvodnila obšírně svůj návrh.

„En las cátedras de prima y vísperas, pues fueron instituidas que el texto que se leyese en ellas fuese el Maestro de las Sentencias y sobre él los otros doctores escolásticos que lo exponen, se manda que no se lea por texto a Santo Tomás, sino que primero se lea la distinción del Maestro que corresponda a la materia de Santo Tomás; e que si de otra manera se leyere, sean multados. La cátedra de Gregorio de Arimino fué instituída para que se leyese la vía de nominales. Han introducido leer en ella a Durando, que si no es en algunas opiniones propias y singulares que tuvo, todo lo demás es doctrina de Santo Tomás. Se manda no se pueda leer en aquella cátedra sino a Gabriel (Biel) o Marsilio (de Inghen) o otro doctor que sea nominal. — La cátedra de Escoto, que menos se lee, porque el decoro y provecho de la Universidad consiste en que se lean todas las facultades e vías, se mande, por ser este doctor subtil e que en to-

das las Universidades se lee, en Salamanca se lea, exponiéndolo y declarándolo por doctores escolásticos que lo expusieron; y de Santo Tomás, no puede el lector traer más su opinión cuando contraria o conforme fuere a la de Escoto; e si de otra manera leyera a Escoto, sea multado en la lectura. — La cátedra de Santo Tomás, por estar tan introducido leerse en esta Universidad Santo Tomás en prima e vísperas, en esta catedrilla haya elección de poder leer Santo Tomás o a Durando, que es quasi la mesma doctrina, conforme a lo que los estudiantes votaren. — *Son necesarias todas estas cátedras como las hay, porque en teología todos estos doctores es menester leerlos por haber escrito muy diversos los unos de los otros, y entendido uno no se entiende el otro; y sobre éstos como sobre textos han escrito todos los demás. Es necesario se lean, porque siempre haya letrados en las unas vías y doctrinas y en las otras; y si se quitase alguna cátedra se olvidaría o perdería luego tal doctrina, donde ningún provecho vernía a la cristiandad.*“

V. Beltrán de Heredia, Los Manuscritos del Maestro Fray Francisco de Vitoria O. P., Madrid 1928, 11n.

9. LIST P. ALFONSA SALMERÓNA P. KLAUDI AQUAVIVIVI, GENERÁLU TOVARYŠSTVA JEŽIŠO- VA, O JEDNOTĚ UČENÍ A NÁSLEDOVÁNÍ SV. TOMÁ- ŠE V ŘÁDĚ TOVARYŠSTVA JEŽIŠOVA A ODPOVĚĎ GENERÁLOVA

Na počátku doby Aquavivovy byla mezi profesory Tovaryšstva, zvláště i v římské koleji, různost mínění o závaznosti jednotného učení. Jedni, jejichž hlavní zástupce byl, jak se zdá, Španěl Diego Ledesma, ředitel studií na Collegium Romanum, silně zdůrazňovali jednotu učení a těsné následování sv. Tomáše, kdežto jiní se domnívali, že příliš velká jednotvárnost a vázanost je škodlivá vědecké horlivosti a nad to ji nelze provésti. Řádový generál se obrátil k slavnému exegetovi a theologu Alfonsu Salmerónovi o dobré zdání. Salmerón odpověděl obšírným dopisem, v němž se velmi rozhodně vyslovuje pro mírnou svobodu. Klaudius Aquaviva vyslovuje v dalším listě plný souhlas s názory Salmerónovými.

Neapoli I. Septembris 1582.

Iesus Maria.

Admodum reverende et religiosissime Pater.

Litteris ad XVI kalendas Augusti ad me datis efflagitasti, ut scripto aliquo meam consignarem sententiam, quaenam esset studiorum, tum in philosophicis tum in theologicis disciplinis, a nostris ratio tenenda atque observanda, per quam illud consequi possemus, ut idipsum sentiremus et diceremus omnes et non essent in nobis schismata, hoc est dissensiones et sectae. Res profecto, quae summe Ecclesiam aedificaret et nobis ipsis et adeo externis salutaris existeret et multa commoda secum adferret. Ceterum ut hoc honestissimum et utilissimum foret, ita illud attingere longe difficillimum est; rarissime enim concordia doctrinae invenitur et idem animorum voluntatumque consensus etiam in viris magna sanctitate praeditis, ut facile esset mihi tum experientia tum illustribus exemplis ostendere. Quis enim nesciat tum Paulum et Barnabam, tantos Christi apostolos, inter se nonnihil dissensionis passos fuisse; Petrum et Paulum diversas, immo contrarias sententias de legalium caeremoniarum observantia secutos; Cyprianum item cum Cornelio et Stephano, Pontificibus romanis, de baptismo haereticorum disputasse; Hieronymum item cum Ruffino et Augustino de multis, spectantibus ad sacras litteras, oppositas sententias tenuisse; Chrysostomum item a Theophilo Alexandrino dissensisse? Idem possem aliis exemplis illuminare, nisi alio nostra properaret oratio.

Etsi vero, Pater prudentissime, pro tua singulari sapientia, per te ipsum et tuo marte de his nos erudire posses et nullo aliorum (praeter eos, qui tibi de more assistunt) consilio indigeres, voluisti tamen plures disserentes audire, ut quod optimum ac praestantissimum post multa consilia inventum esset, id deligeres et omnibus observandum proponeres. Ego vero, etsi meae tenuitatis conscius alios haec tractantes libentius audirem; quia tamen mihi hoc facere fas non fuit, malui abs te desiderari prudentiam meam quam, si id non fecissem, benevolentiam atque adeo, quam tuis debeo iussis, obedientiam. Paucis ergo meam sententiam explicabo.

Primum igitur existimo Societati nostrae minime ex-

pedire, ut certum aliquem doctorem, sive scholasticae theologiae scriptorem, tamquam ducem nostrum ita deligamus et amplectamur, ut in eius verba et sententias iuremus omnes, ut pro illis tanquam pro aris et focis propugnandis decertemus. Nullus siquidem auctor hactenus in Ecclesia inventus (neque certe in futurum sperari potest), qui ita in omnibus suis scriptis et sensibus excelluerit, ut in quibusdam interdum humana passus, non fuerit prolapsus; aut ut parce loquar, qui non aliquando minus probabiliter senserit, quam alii; ut propterea nulla ei fiat iniuria, si eius opinio deseratur. Deinde etiam solis canonicis libris hoc auctoritatis fastigium convenit, ut nihil sit in illis reiciendum, nihil repudiandum, quamquam nobis aliter forsitan videretur. Esset enim homines Deo aequare velle, cuius bonitate et munificentia allata est in mundum prophetica scriptura.

Deinde assero aliquos praeclaros extitisse in Ecclesia viros, qui rem theologiam vehementer illustrarunt, quos inter eminuit B. Thomas, qui et ingenii perspicacitate ac perspicuitate et facilitate atque arte explicandi et veterum Patrum scriptis illam corroboravit, et ab haereticorum argutiis et fraudibus munitam illam et sartam tectam nobis reddidit; ut merito proinde a nostro Patre sanctae memoriae Ignatio constitutum fuerit, ut nostri eum in scholastica theologia praelegerent, ratus eos solidos et catholicos theologos futuros, qui eius monumentis et scriptis essent imbuti. Tamen, quoniam in quibusdam nonnulla sensit, quae ab aliis theologis communiter non recipiuntur, et quae nostro tempore minime conveniunt, non putavi operae pretium esse, ut praecepto aliquo nostri adigantur ad omnes eius sententias tuendas ac propugnandas, cum nec ipsi dominicanae familiae lectores ad hoc per suos superiores cogantur. Nam, ut praeterritam, quae de conceptione beatae Virginis docuit, nonnulla sunt magni momenti, quae non video, qua ratione defendi possint, ut quae scripsit de forma verborum, quibus conficitur sanguis Christi, in quibus etiam a suis deseritur. Rursus quae de matrimonio rato et non consummato scripsit, tradens in illud papae dispensationem non cadere; cuius tamen contrarium et ante aliquot saecula, et nostra etiam aetate pontifices nonnulli fecerunt; ut interim omittam quae de matrimonio clandestino in Concilio Tridentino sunt revocata; ac proinde tempore nostro non

sunt accommodata. Non desunt alia, quae poteram proponere, etiam ex principiis philosophicis desumpta, quibus assertiones theologicas parum solidas et firmas interdum reddidit. Videremur etiam in futurum plus hominem quam ipsam veritatem diligere, quae, a quocumque dicatur, ut Ambrosius dixit, a Sancto dicitur Spiritu: et ut ipse quoque Philosophus dixisse perhibetur: Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas; et quidam etiam eleganter:

„Saepe etiam est olitor (inquit) valde opportuna locutus.“

Qua ratione etiam Moses sapientissimus et a Deo instructus in administrando et regendo populo Dei, consilium pagani hominis, Iethro scilicet, soceri sui, non detrectavit. Quod si interdum Hieronymi vel Augustini vel Cypriani sententiam pro veritate aliqua tuenda non recipimus, et hac in parte nulla infertur tantis viris contumelia, quos scimus excellentes et praestantes in Ecclesia Dei doctores extitisse, quid absurdi erit, si in nonnullis dicamur non sequi sententiam B. Thomae? Et ut periculum est ne, propter bene dicta ab aliquo scriptore, illa etiam, quae levibus et debilibus rationibus interdum comprobantur, amplectamur, ita rursus cavendum est, ne propter aliqua minus solide et efficaciter disputata velimus, quae firmis et efficacibus argumentis comprobantur, respuere; ut interim nihil dicam de externis, qui nostras scholas frequentant, qui desiderant eam doctrinam audire, quae magis solida et firma est, a quocumque tandem illa dicatur. Et ita timeo, ne, cum mederi volumus dissidiorum in dogmatibus morbo, maius aliquod vulnus illo accersamus, et ex iesuinis (sic) asserant nos mirabili metamorphosi in thomistas aut in dominicanos transformatos.

Quod igitur in constitutionibus P. Ignatius dixit: in scholastica theologia praelegendum B. Thomam; expendendum venit non dixisse sequendum semper in omnibus. Quodsi quis intelligeret idem esse „praelegendum esse“, atque „sequendum“; non deesset ex ipsomet capite, et ex ipsius Patris verbis inferius positis aliquid, quod eam explicationem veram non esse ostenderet; quia inferius statuit: „In logica et philosophia morali et naturali et metaphysica sequenda est doctrina Aristotelis“, quando scilicet illa non pugnat cum fide aut cum ratione solidiori, ut fieri solet in doctis viris, qui interpretantur Aristotelem.

Praeterea maxime prospiciendum esse censeo, ne quis, ingenio liberiori natus, aut rerum novarum cupidus, novam

aliquam condit doctrinam. Novam autem explico eam esse, quae aut cum haereticis quoquo modo consentit, aut quae contrarium doceret his, quae ex primis principiis philosophorum et theologorum eliciuntur, quam ut plurimum omnes scholae consecantur.

Quia vero facile elabi posset quisquam asserendo non esse novam, quae revera nova est; id quaestionis aliorum iudicio terminandum esset, ne progressus fieret in infinitum et ut altercationes aliquando sopirentur. Et cum haec lex per provinciales nostros esset transigenda, danda esset opera, ut illi ipsi singulari essent theologiae doctrina exculti atque ornati. Quod si aliquando contingeret, ut aliquis ex nostris Dei munere mitteretur, qui doctrinam theologiam nova quadam ratione et praestantiori via scripto traderet, ut aliquando futurum expectabat bonae memoriae B. Ignatius; non esset illi resistendum, sed res referenda ad Patrem Generalem, qui re cognita, et cum aliis, quos vellet, consulta, si operae pretium esset et cognosceret aptum esse eum ad operis coepti consummationem, urgere, et quatenus opus esset, fovere et adjuvare posset. Quandoquidem omnes disciplinae progressu temporis excultae fuerunt et perfectae; et non est humanum ingenium ita effoetum et sterile, ut non possit iuvante Domino illud aliquando praestare. Cur ergo volumus nobis ipsis hanc gloriam invidere, si illam nobis Deus concedere dignetur?

Denique non censeo esse ullum catalogum propositionum, a quibus defendendis sit nobis abstinendum, contexendum; quoniam cum id aliquando iam factum sit, non tamen satis feliciter successit. Si tamen ille conficeretur, censerem inquam paucissimas propositiones numerum earum redigendum, ne videamur nimium in angustum ingenia hominum constringere aut sententias et propositiones ab ecclesia nondum damnatas praeiudicio nostro damnare. Tum, ne videamur ceteris religionibus rigidiores, quae suis theologis permittunt, quas velint propositiones aut impugnare aut tueri. Et satis esse putandum nostris est, si sacrae regulis Scripturae et ecclesiae definitionibus et pontificum et conciliorum decretis, ad recte de fide et pietate sentiendum, tanquam cancellis quibusdam constringantur et arcantur.

Quod si perfectam doctrinae unitatem assequi non valeamus, ad eam tamen, quae hic dum vivimus haberi potest, perveniamus iuxta illud apostolicum: „Quicumque ergo per-

fecti sumus, hoc sentiamus; et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit.“ Veruntamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, in eadem permaneamus regula. Vult enim Apostolus ut saltem in his, ad quae pervenimus dogmata, eorum consensum et concordiam retineamus; in reliquis libertate nostra fruamur.

Haec scripsi ut tibi morem gererem. Cuncta tamen, quaecunque dixi, tuo iudicio et censurae libenter subdo: et interim precibus pulsabimus Dominum, ut ea tibi suggerere per bonum aliquem angelum velit, quae in primis ad Christi gloriam et nostrae Societatis bonum et commodum spectent. Neapoli, Kalendis Septembris 1583 (l. 1582).

Tuae admodum R. dae Paternitatis filius et servus in Domino.

ALFONSUS SALMERON.

Monumenta Historica Societatis Iesu, Epistolae P. Alphonsi Salmeronis II: 1565—1585 (Matriti 1907), 709—715.

P. CLAUDIUS AQUAVIVA PATRI ALPHONSO SALMERONI. Roma 29. Septembris 1582.

Napoli. P. Salmerone. — Con mio contento ho letto il giudizio di V. R. all' opinione e dottrine di nostri, per esser assai conforme a quello che io ancor ne sentiuo, come V. R. haurà inteso dai punti che se le mandarono, secondo i quali si è presa et publicata la risoluzione; perchè se ben non mancauano di nostri et qui et principalmente in Spagna di molta sufficienza et giudicio, chce stimauano douersi seguitar da tutti un solo autore con tutte le sue sentenze, tuttauia non ho mai potuto inchinarmi a restringere gli ingegni alla dottrina d'un solo scrittore, talchè, come si suol dire, in illius uerba iurent; et però ho eletto dar loro facultà non solo di seguitar le più communi et riceuute, di qualunque dottore elle si siano, ma ancora di ritrouar da sè alcuna cosa nuoua, con questo però, che sia prima conferita col superiore, il che ho giudicato di aggiungere espressamente per non lasciar' senza alcun freno gli intellecti uaghi et licentiosi, i quali potrebbero portar gran danno alla Compagnia nostra, come più uolte ci ha insegnato l'esperienza, et di fresco s'è prouato in Salamanca, doue haressimo corso gran pericolo, se nostro Signor non hauesse prouisto che la

cosa uenisse alle mani del cardinal di Toledo, che, come nell' altre occorrenze, così particolarmente in questa mostrò affetto ueramente amoreuole et paterno. Con questo temperamento, conforme pare all' intentione di V. R., spero che gl'ingegni de nostri hauranno campo doue suegliarsi et essercitarsi, et insieme resteranno così raffrenati, che non potranno scorrere in alcun precipitio, et finalmente ne risulterà nella Compagnia quella conformità di pareri et dottrina, che al mio giudizio ricercano le constitutioni, non hauendo uoluto legar tutti a sentir' il medesimo, se non come esse dicono, in quanto si potrà...

Na uved. m. 716—717.

OBSAH

Předmluva	5
I. Dva základní rysy scholastiky	9
II. Pronikání obou základních rysů v různých periodách	13
III. Novější doba a její úkoly. Následování sv. Tomáše. Přihlížení k moderním vědám a potřebám dneška	36
IV. Scholastické studium a předpisy posled- ních papežů	49
Rekapitulace	63
Dodatek: Několik dokumentů	65

Vytiskly Lidové závody tiskařské a nakladatelské,
spol. s r. o. v Olomouci. • Nákladem vlastním